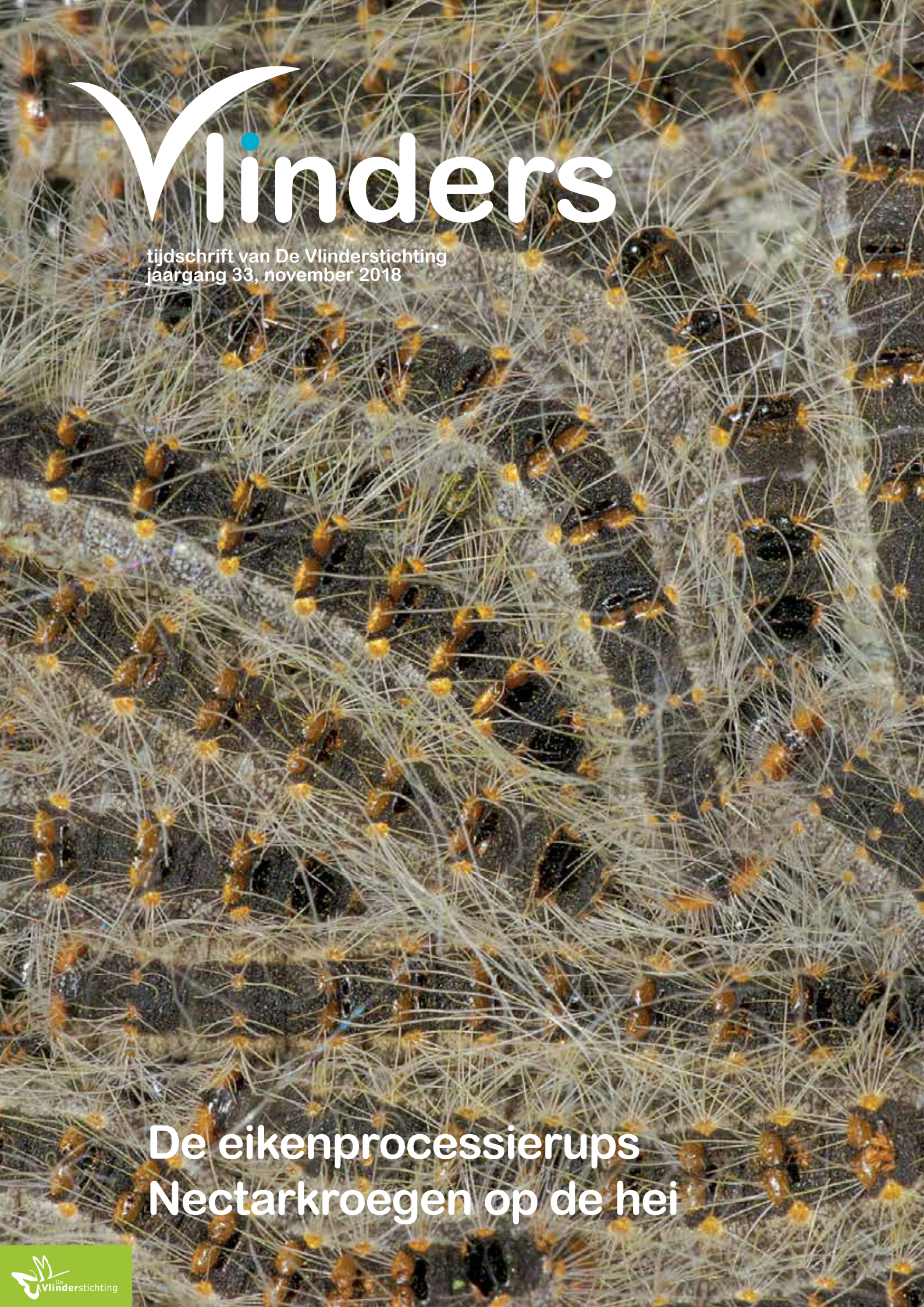

Vlinders

tijdschrift van De Vlinderstichting
jaargang 33, november 2018

De eikenprocessierups
Nectarkroegen op de hei

'Vlinders' is het kwartaaltijdschrift van De Vlinderstichting. Het geeft informatie over vlinders en libellen in Nederland.

ISSN 0923-1846

Redactie

Jurriën van Deijk, Samuëlle van Deutekom, Maarten Immerzeel, Louis van Oort, Albert Vliegthart

Hoofd- en eindredactie en vormgeving

Liesbeth van Agt

Omslag

Eikenprocessierups

Foto: Jeroen Voogd

Kopij

sturen naar redactieadres, uiterlijk twee maanden voor het verschijnen van het nummer. Auteurs wordt verzocht alvorens te gaan schrijven contact op te nemen met de redactie.

Druk

Propress, Wageningen

Advertenties

liesbeth.vanagt@vlinderstichting.nl

Redactieadres

liesbeth.vanagt@vlinderstichting.nl

Overname van artikelen is alleen toegestaan na toestemming van de redactie en de auteur.

Donateurs

U kunt zich aanmelden als donateur via onze website of uw donatie overmaken op IBAN NL70 INGB 0005 1344 25 t.n.v. De Vlinderstichting te Wageningen. Donateurs (vanaf € 30 per jaar) ontvangen elk kwartaal het tijdschrift Vlinders. Een donateurschap voor het leven bedraagt € 1.000. Giften zijn natuurlijk ook altijd welkom.

Opzeggen kan schriftelijk of via info@vlinderstichting.nl.

Algemeen contactadres

De Vlinderstichting

Postbus 506

6700 AM Wageningen

tel. 0317 - 46 73 46

info@vlinderstichting.nl

Bezoekadres

Mennonietenweg 10, Wageningen

www.vlinderstichting.nl

Volg ons op

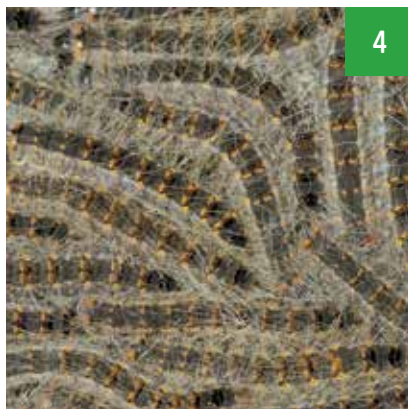

Vlinder of libel gezien?

Geef het door via www.telmee.nl.

Vragen over een vlinder of libel? Kijk op

www.vlinderstichting.nl. U kunt uw vraag ook sturen naar vragen@vlinderstichting.nl.

4

7

11

12

15

19

22

24

Titia Wolterbeek

Beste donateurs,

Het was een bijzondere zomer! Voor ons was het vooral de zomer van de nectarkroegen voor de kleine heivlinder, waarover u meer kunt lezen op bladzijde 7. Maar ook de zomer waarin de aandacht voor insecten en biodiversiteit, en daarmee de urgentie voor verandering, verder is gegroeid. En dat geeft mij hoop! Minister Schouten zet voor de landbouw de toon door nadrukkelijk te kiezen voor kringlooplandbouw. We – wetenschappers, bedrijfsleven en natuur- en landbouworganisaties – werken hard aan het Deltaplan Biodiversiteitsherstel, en de rechter heeft (opnieuw) bepaald dat we de uitstoot van broeikasgassen versneld moeten terugdringen om de klimaatverandering te beperken. Veelal gaat het hierbij om milieumaatregelen (stikstofdepositie, CO₂-uitstoot), maar als het goed is, zien we de resultaten terug in de aantallen vlinders en andere insecten. Daarom breiden wij, samen met onze collega's van EIS Kenniscentrum Insecten, de monitoring verder uit: in eerste instantie het nachtvlindermeetnet, maar we kijken ook naar mogelijkheden om andere insectengroepen te gaan volgen. Want meten is weten: zonder onze meetnetten, waar velen van u aan meewerken, stonden de vlinders en libellen niet zo goed op de kaart. U hoort daar zeker nog meer over.

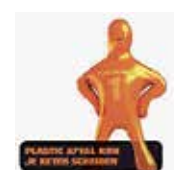
Titia Wolterbeek
Directeur

PS: Nog twee leuke dingen die ik u niet wil onthouden: de erkenning voor het werk van De Vlinderstichting door plaatsing in de Duurzame 100 van Trouw (op plek 100!) en de hernieuwde contacten met Marjolein Bastin, die ons een heel warm hart toedraagt. Meer daarover in het volgende nummer van Vlinders.

Wij zijn erg blij met uw bijdrage. Sommige donateurs maken deze spontaan aan het eind van het jaar aan ons over. Maar voor onze administratie is het handiger als u uw donatie pas overmaakt na ontvangst van onze donatiebrief 2019, die wij in januari gaan versturen. Wij hopen op u te kunnen blijven rekenen!

Inhoud

Hoe bestrijd je de eikenprocessierups (en waarom)?	4
Nectarkroegen op de kurkdroge hei Tien voor 12!	7
De Vlinderstichting op Festival Nature Talks - Presentaties en puzzelen	10
Uitbreiding groot dikkopje noordelijk Noord-Holland	11
Spiegeldikkopje nog niet uit de gevarezone Meetnet Vlinders	12
Een nieuwe standvlinder: De teunisbloempijlstaart	15
Kleine tanglibel eindelijk echt in Nederland?	16
De vlinderboeken van Sepp - De naam van het beestje	19
2018: een jaar met extremen	22
Terugblik op de Nationale Nachtvlindernacht	24
Weinig vlinders tijdens TuinvlinderTelTiendaagse	26
Nieuws, Giften	28
Financieel overzicht 2017	29
Boeken, Nieuws	30
(Web)winkel	31
Opmerkelijk	32

Het tijdschrift Vlinders wordt gedrukt op FSC-papier.
Het hoesje waarin Vlinders wordt verzonden, kan bij het plastic afval.

Hoe bestrijd je de eikenp

De laatste jaren neemt de verspreiding van de eikenprocessierups snel toe. Dit blijft niet onopgemerkt, want veel gemeenten zijn druk bezig de soort te bestrijden. In menige eik hangen nesten, al dan niet voorzien van rood-wit lint ter waarschuwing. Wat is een effectieve manier om deze rupsen te bestrijden en wat weten we van de bijeffecten?

Tekst: De eikenprocessierups (*Thaumetopoea processionea*) is een nachtvlinder uit de familie van de processievlinders. In Europa komen zeven verschillende soorten voor, maar in Nederland momenteel alleen nog de eikenprocessierups. Deze is gespecialiseerd in (voornamelijk zomer)eiken en eet verder nauwelijks van andere boomsoorten. De processierupsen danken hun naam aan het gedrag van de rupsen: die lopen als in een processie achter elkaar aan. De rupsen hebben acht verschillende vervellingsstadia. Als jonge rups zijn ze ongevaarlijk, maar na de vierde vervelling krijgen ze brandharen, en dat is waarvan de meeste mensen de eikenprocessierups kennen. Deze minuscule brandharen zorgen bij aanraking voor jeuk en bij inademing kun je last krijgen van je neus of luchtwegen. Bij sommige mensen kunnen allergische reacties optreden die verschillen per persoon. Om de overlast te beperken, wordt de eikenprocessierups op vier verschillende manieren bestreden.

Biologisch gif

Bacillus thuringiensis (BT) is een sporenvormende bacterie die wordt ingezet als biologische bestrijding tegen (nacht)vlinders, muggen, vliegen, mieren, kevers en mieren (<http://edepot.wur.nl/18059>). Afhankelijk van de BT-subspecies gaan alle insecten dood of alleen de rupsen die in de boom leven en van de bladeren eten. De subspecies *aizawai*, die wordt gebruikt in Xentari, doodt specifiek de rupsen van vlinders. Het middel wordt in de boom gespoten wanneer de rupsen nog jong zijn. Voor deze methode moet er wel blad aan de bomen zitten, want het middel doodt de rupsen pas als ze het blad met de BT erop opeten. BT

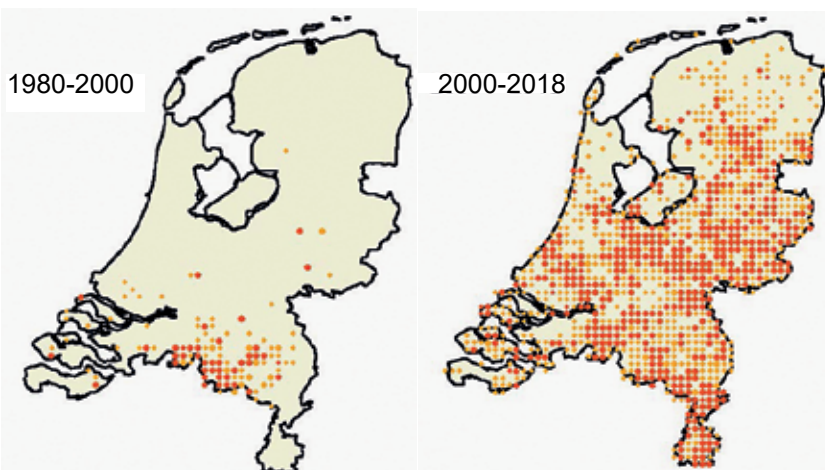
is ongeveer twee weken lang werkzaam in de boom en is voor zover bekend niet schadelijk voor mens, huisdier en de natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups. Het is wel schadelijk voor bijvoorbeeld de rupsen van de eikenpage, die actief zijn in dezelfde periode als de eikenprocessierups. Voor veel soorten nachtvlinders geldt hetzelfde. 'Biologische' bestrijdingsmiddelen met BT doden dus ook al deze soorten. Dat eiken waardevol zijn voor de biodiversiteit toont een studie in Groot-Brittannië aan: eik is, na wilg, de boomsoort met de op één na hoogste biodiversiteit van insecten en mijten, waaronder vele soorten nachtvlinders.

BT heeft waarschijnlijk niet alleen effect op de rupsen in de bomen. Bij het aanbrengen van BT in de bomen wordt het verneveld. Bij dit proces komt er waarschijnlijk ook een deel van het gif op de onderliggende beplanting terecht. Dit kan bijvoorbeeld een sleedoornperceel zijn waarin de sleedoornpage voorkomt of bermen waar hard wordt gewerkt aan een hogere biodiversiteit. Wanneer het gif hierop terecht komt kan het dus ook alle rupsen van de sleedoornpage doden; dit is wettelijk verboden middels de Wet natuurbescherming.

Nematoden

In plaats van bacteriën kunnen ook nematoden (*Steinernema feltiae*) worden ingezet voor de bestrijding. Nematoden zijn levende wezens (kleine aaltjes) en daarom wordt deze vorm van bestrijding ook biologisch genoemd. Deze relatief nieuwe vorm van bestrijding wordt pas sinds 2010 gebruikt. De nematoden worden op de bomen gespoten als de rupsen net uit hun ei zijn gekropen. Ze kruipen dan via de anus en de mond de rupsen binnen, waarbij bacteriën worden vrijgelaten die een darminfectie veroorzaken. Hierdoor gaan de rupsen dood. De nematoden leven in de boom echter maar een paar uur.

Net zoals BT zijn ook nematoden ongevaarlijk voor mensen, huisdieren en de natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups. Helaas worden met nematoden ook alle rupsen die op dat moment in de boom leven gedood. In tegenstelling tot BT kan dit middel worden gebruikt als de rupsen uit het ei kruipen, en er dus nog nauwelijks blad aan de bomen zit. Er wordt gesteld dat er op dat moment van het jaar nog minder rupsen van andere soorten in de bomen leven, en dat hierdoor dus minder andere soorten zouden worden

Verspreiding van de eikenprocessierups 1980-2000 en 2000-2018.

rocessierups (en waarom)?

Jurien van Deijk

Voor de meeste mensen minder herkenbaar: de eikenprocessierups als vlinder.

gedood dan door BT. De toepassing van nematoden werkt echter nog niet altijd even goed, en soms moet er een tweede keer gespoten worden. De tweede bespuiting gebeurt vaak op het moment dat er alweer meer soorten in de boom leven.

Branden

Het wegbranden van de nesten spreekt voor zich. Een aantal aspecten waarop gelet moet worden, is te vinden in de Leidraad beheersing eikenprocessierups (NVWA, 2013). Er zijn wel veel nadelen aan deze methode. Onder andere de kans op bermbrandjes en beschadiging van de boom, maar vooral wordt de overlast van de brandharen niet opgelost. Door de druk van het branden worden de brandharen juist verder verspreid en is er dus grotere kans op overlast. Daarnaast worden met branden alleen de nesten en de rupsen weggebrand, maar niet de minuscule brandharen. Die zijn pas na twee uur op 600 graden gebrand te zijn, weg. Bovendien worden met deze bestrijdingsmethode ook natuurlijke vijanden die in de nesten aanwezig zijn weggebrand.

Lopend onderzoek

Alle hiervoor genoemde methodes hebben haken en ogen. Daarom wordt er nog steeds onderzoek uitgevoerd naar de bestrijding van de eikenprocessierups.

Bloemrijke bermen en biodiversiteit

Momenteel voert De Vlinderstichting een meerjarige pilotstudie uit met de provincie Gelderland en de gemeenten Renkum, Rheden en Heerde naar het effect van bloemrijke bermen op de biodiversiteit en daarmee op de natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups. De eikenprocessierups is een soort die altijd al voorkwam in Nederland. Hierdoor zijn er specialisten die leven van de eikenprocessierups zoals sluipwespen en sluipvliegen. In een goed werkend natuurlijk systeem moet de natuur dus zichzelf kunnen handhaven en overweg kunnen met plagen.

De processie laten ontsporen

Om de overlevingskans te vergroten leeft de eikenprocessierups in grote groepen bij elkaar. Om bij elkaar te kunnen blijven tijdens het wandelen maken ze gebruik van een stofje om elkaar te volgen. Onderzoekers aan de Wageningen Universiteit (Plant Research International) zijn bezig om dit processiegedrag te verstoren. Met behulp van valse sporen worden de rupsen in de val gelokt of wordt de groep in delen gesplitst. Het spoorgedrag kan dus kunstmatig worden verstoord, wat de aantallen flink omlaag kan brengen.

Processierupsen.

Zuigen

Het wegzuigen van de nesten is net zoals branden heel specifiek tegen de eikenprocessierups gericht. Het is hierbij belangrijk dat het zuigsel goed wordt opgevangen, bijvoorbeeld in een bak met water waar de brandharen in belanden of door alles te verassen onder een temperatuur van 600 graden. Dit afval moet vervolgens als irriterend bedrijfsafval worden gestort. Het nadeel van het zuigen en weghalen is dat het erg arbeidsintensief is, maar ook dat naast de nesten ook de poppen van de natuurlijke vijanden, die veel in de nesten van de eikenprocessierups zitten, weg worden gehaald.

Aanbevelingen van De Vlinderstichting

Ook al willen we alle Nederlandse vlinders beschermen, dat betekent niet dat we het probleem dat eikenprocessierupsen veroorzaken kunnen negeren. Om overlast te voorkomen, raden wij aan alleen preventief te bestrijden op plekken waar veel men-

sen komen. Voorbeelden hiervan zijn speeltuinen, winkelstraten, bejaardentehuizen, sportvelden en scholen. Maak voor andere gebieden de afweging of de beheersing wel echt noodzakelijk is, realiseer je welke nadelen eraan zitten, en denk hierbij ook aan de biodiversiteit die onder de maatregelen te lijden heeft. Daarnaast mag er überhaupt niet worden bestreden indien soorten van de Wet natuurbescherming worden aangetast. De Vlinderstichting maakt beheerkaarten waarop te zien is in welke gebieden soorten van deze wet voorkomen. Daar mag de eikenprocessierups dus ook niet bestreden worden.

Overlast?

Al bij al is de eikenprocessierups een soort die ons veel bezighoudt en tal van vragen oproept. Bij alle methodes die worden ingezet tegen de eikenprocessierups, kunnen vraagtekens geplaatst worden over het gebruik ervan, maar ook over de overlast zelf. Veel meldingen van 'overlast' van de eikenprocessierups betreffen een constatering dat ergens een nest is. Dit is natuurlijk niet per definitie overlast. Ook de overlast wanneer je een keer in aanraking komt met een paar brandharen is niet per direct (erg) vervelend. Het jeukt een paar dagen en dan is het over. Dat de eikenprocessierups niet onderschat moet worden, is ook een ding dat zeker is, want allergische reacties kunnen zeer heftig zijn. Deze reacties hoeven niet direct op te spelen. Ook kan een afweer worden opgebouwd naarmate je vaker bent blootgesteld aan de brandharen.

Advies

- Wees voorzichtig rond eikenlanen en voorkom direct contact met de nesten.
- Ga niet met blote voeten/benen door het gras lopen; zo vermijd je de eventuele brandharen die hierin zitten.
- Ga niet zelf de nesten van eikenprocessierupsen weghalen, maar laat dit over aan gespecialiseerde bedrijven.
- Wees je ervan bewust dat niet elke rups in een eik een eikenprocessierups is. Er zijn vele tientallen soorten (nacht)vlinders die op en rond eiken leven en die daar dus ook aangetroffen kunnen worden.

Meer lezen over beheer

De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) informeert groenbeheerders, boomkwekers en particulieren over het herkennen en bestrijden van de eikenprocessierups. Op de website van de NVWA vindt u de leidraad, waarin onder andere beslisfactoren staan met betrekking tot wanneer welke methode gebruikt kan worden. www.nvwa.nl/onderwerpen/plantenziekten-en-plagen/eikenprocessierups

Nectarkroegen op de kurkdroge hei

Het is een bloedhete dag. Overal in Nederland, maar zeker op het stuifzand van het Kootwijkerzand. Het kale zand brandt. Ik zit naast een stoere boswachter in een fourwheeldrive met achterop jerrycans met 400 liter water. Die leveren we af bij de vijf nectarkroegen: ingegraven cementkuipen met daarin planten die helemaal niet thuishoren op het stuifzand: tijm, echte guldenroede, duifkruid, rolklaver, blauwe knoop en zelfs vlinderstruiken.

Kars Veling

De nectarkroegen worden aangelegd. Op deze foto is goed te zien hoe droog de hei was.

Cementkuipen met vlinderstruiken midden in een stuifzandgebied. Gekker moet het niet worden! Ook bij De Vlinderstichting werden er wenkbrauwen gefronst toen het idee naar voren werd gebracht, maar al snel kwamen we tot de conclusie dat we het wel moesten proberen. Vanaf mei was het kurkdroog geweest en de heide, die in maart ook al een klap had gehad van de late vorst, was helemaal verdord en grotendeels dood. Er was geen drup nectar meer te vinden op het uitgestrekte stuifzand. We kregen al meldingen van kommavlinde op vlinderstruiken in tuinen en heivlinde ver weg van hun leefgebied, zelfs in de uiterwaarden bij Wageningen. Deze vlinde vluchten weg van de hei, omdat ze daar geen nectar kunnen krijgen. Die vinden ze wel in de tuinen in de steden en dorpen. Daar drinken ze wel, maar voortplanten lukt daar niet. Het zijn specialisten van droge heiden en hun waardplanten, schapengras en buntgras staan niet in steden en in de landbouwge-

bieden daaromheen. Weggevoegen uit de hei zullen ze zich niet voortplanten en de populatie kan daardoor een forse klap krijgen.

2003, rampjaar voor de vlinders van de heide

Datzelfde was ook gebeurd na de hele hete en droge zomer van 2003. De soorten van de droge heide gingen heel sterk achteruit in de eropvolgende jaren en ze hadden jaren nodig om te herstellen en weer op hun oude niveau te komen. Voor de kleine heivlinde was de situatie nog penibeler! Deze komt alleen nog maar voor op het Kootwijkerzand. Na die hete en droge zomer in 2003 is hij op alle andere vliegplaatsen op de Veluwe verdwenen. Als deze soort hier nu een forse klap krijgt zou dat wel eens de genadeslag kunnen zijn. Daardoor zou de soort uit Nederland, en daarmee uit Noordwest-Europa, kunnen verdwijnen. Dat konden we als Vlinderstichting niet laten gebeuren. Vandaar het 'wilde' plan om nectarkroegen aan te

Tekst:

Kars Veling

De Vlinderstichting

leggen op het kurkdroge stuifzand. Niet als natuurbeheermaatregel, maar als noodgreep om te proberen de kleine heivlinders in het gebied te houden.

Samen met Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer beheert het Kootwijkerzand en de eerste stap was natuurlijk om te polsen of zij dit idee ook zagen zitten. Het is niet alledaags en ook bij Staatsbosbeheer moest er eerst flink over worden geboemd. Maar gelukkig was de conclusie dezelfde: "We weten niet of het gaat werken, maar als we niets doen zou de soort zomaar weg kunnen zijn. Dat willen we niet, dus we werken graag en actief mee aan het nectarkroegenplan!" Een dag later zat ik dan ook bij de boswachter in die terreinwagen en bekeken we het Kootwijkerzand en of er toch niet hier en daar heide bloeide. Dat bleek niet het geval. Een enkel zandblauwtje en heel af en toe een geel composietje, dat was alles. Ook werden potentiële locaties voor de kroegen uitgezocht. Met behulp van de gegevens uit de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) hadden we een redelijk beeld waar de kleine heivlinders het meest voorkwamen. Nu gingen we kijken waar het ook logistiek handig zou zijn om de kroegen te plaatsen.

Vijf kroegen binnen twee dagen

Maar de kroegen waren er nog niet. We besloten om ongeveer dertig cementkuipen in te graven (vijf maal zes) met daarin bloeiende planten; makkelijker gezegd dan gedaan! Die 1200 kilo biologische potgrond was wel te krijgen en werd online besteld en afgeleverd bij de werkschuur van Staatsbosbeheer. Maar die kuipen met lekker groenvoer (met kleur) zouden vast en zeker binnen een nacht worden opgegeten door het wild, dat na die lange droogte ook behoefte had aan mals voer. Dus moesten er rasters om de kroegen komen en dus werden ook dertig flinke

kastanjehouten palen en flink wat rollen schapengaas aangeschaft. Met die bloedhitte bestond de kans dat de kuipen binnen een etmaal helemaal zouden verdrogen, dus moest gezorgd worden dat er regelmatig water kon worden gegeven, daarom werden ook tien jerrycans met een inhoud van twintig liter bij Staatsbosbeheer bezorgd. Voor midden op het terrein tussen de kroegen was er een aanhanger met een 1000 liter tank, waaruit de jerrycans regelmatig konden worden gevuld.

Sponsoring door De Heliant

Maar dan: dertig kuipen met bloeiende planten: waar haal je die eind juli, na maanden droogte, vandaan? Niet bij een willekeurig tuincentrum, want we willen er zeker van zijn dat ze gifvrij zijn. Dus hebben we biologische kwekers gezocht en hun ons plan voorgesteld. Kwekerij De Heliant dacht onmiddellijk mee en maakte direct een rondje over de kwekerij om te kijken welke planten nog in aanmerking kwamen. Ook zij hadden natuurlijk erg veel last gehad van de droogte en zo laat in het jaar hebben ze ook niet heel veel meer in voorraad, maar gelukkig konden ze blauwe knoop, tijm en rolklaver in forse hoeveelheden leveren. Ze vonden het zo'n goede actie dat ze een flink deel van de planten sponsorden! Ook via de Arnica kwekerij konden we nog aan biologische planten komen en Kwekerij Dependens zorgde voor biologische onbespoten vlinderstruiken. Die vlinderstruiken (Buddleja 'Argus Velvet') zijn steriel, wat wil zeggen dat ze geen zaad produceren. Vlinderstruiken staan erom bekend dat ze nogal kunnen woekeren en dat risico wilden we niet nemen.

Dagelijkse kroegentochten

Op 26 juli werden de kroegen aangelegd. De cementkuipen met de nectarplanten werden ingegraven op vijf plekken op het Kootwijkerzand. De vlinderstrui-

ken bloeiden, maar veel van de andere planten zaten nog in de knop. De echte guldenroede bloeide wel, maar deze stond er, door de verplaatsing en de grote hitte en droogte, niet heel florissant bij. Dagelijks bezochten vrijwilligers de kuipen met bloeiende planten. Dan telden ze bij elke kroeg 5 minuten welke vlinders er gebruik van maakten en werden de bakken gecontroleerd. Zeker toen het nog zo heet was moesten de planten dagelijks water hebben en ook werden dode bloemen uitgeknipt. Al vanaf de eerste dag na het inrichten van de kroegen, werden ze al gebruikt. De kommavlinder was er als eerste bij. Deze bedreigde soort dronk graag van de vlinderstruik. Soms waren er wel twee of drie in een kroeg te zien. Ook de heivlinder bleek de nectar te waarderen. Het duurde een aantal dagen voordat ook de eerste kleine heivlinder in een kroeg werd gezien. Dat was mede doordat de kroegen helemaal aan het begin van de vliegtijd werden aangelegd en dan zijn er nog voornamelijk mannetjes. Vooral de vrouwtjes, die iets later verschijnen, hebben nectar nodig. De kleine heivlinder is 34 keer gemeld tijdens vijfminutentellingen in de kroegen, de heivlinder 50 en de kommavlinder 48 keer. Ook direct buiten de kroegen zijn er regelmatig gezien, maar dat is niet systematisch geteld.

Zelfs een scheefbloemwitje

Gelukkig was het vanaf half augustus over met de droogte. Vanaf toen heeft het, ook op het Kootwijkerzand, regelmatig flink geregend en hoewel een groot deel van de hei echt is afgestorven, zagen we ook nog hier en daar pollen in bloei komen. Dat is erg verheugend, want daarmee is ook in de rest van het uitgestrekte stuifzandgebied nectar voor de kleine heivlinder aanwezig. Ook andere vlinders werden trouwens in de kroegen gezien, zoals hooibeestje, bruin zandoogje, klein koolwitje en dagpauwoog. Dinsdag 28 augustus was er wel een heel bijzondere

kroegloper. Vrijwilliger Nina de Vries zag in een van de nectarkroegen een scheefbloemwitje. Ook dit zat te drinken, zowel op blauwe knoop als op vlinderstruik. Het scheefbloemwitje is nog maar een paar jaar in Nederland en is niet een soort die je zou verwachten in zo'n droog stuifzandgebied. Maar dat deze vlinder per jaar wel honderd kilometer naar het noorden kan opschuiven, geeft aan dat het blijkbaar een heel mobiele vlinder is die dus ook ongeschikt terrein moeiteloos kan overbruggen. Prachtige vondst voor de waarnemers natuurlijk, maar het scheefbloemwitje is niet een soort waarvoor de kroegen zijn aangelegd.

Er werden begin september nog maar weinig kleine heivlinders gezien, dus de vliegtijd was over. Op 7 september hebben we de kroegen weer weggehaald. Het Kootwijkerzand is nu weer, zoals het hoort, stuifzand met naast hei nauwelijks bloeiende planten. Of het heeft gewerkt? Gelukkig bleken de doelsoorten kleine heivlinder, heivlinder en kommavlinder de kroegen te gebruiken. Of deze dit extreem droge jaar goed hebben overleefd en zich goed hebben kunnen voortplanten zullen we pas volgend jaar weten.

Kars Veling

Het werkt! Een kleine heivlinder in de kroeg in Kootwijk.

De Vlinderstichting op Festival Nature Talks

Presentaties en puzzelen

Op 10 en 11 november wordt in de Reehorst in Ede voor de derde keer het Natuurfotofestival Nature Talks gehouden. Net als vorig jaar is De Vlinderstichting daar aanwezig met lezingen en presentaties, en wordt er gepuzzeld met foto's van vlinders en libellen. Het belooft een vol, maar boeiend weekend te worden.

Tekst: **Vlinderstichtingpresentaties met prachtige foto's in de Vlinderzaal**

Kars Veling

De Vlinderstichting

In de 'Vlinderzaal' worden zowel zaterdag als zondag de hele dag door presentaties gegeven over vlinders en libellen. Dat zijn verhalen over de herkenning, bijvoorbeeld van blauwe juffers, heidelibellen en nachtvlinders, maar ook schitterende vlinderreisverhalen. Zo komen de vlinders van Macedonië aan de orde, maar gaan we ook keizers-, kardinaals- en tsarenmantels zien uit Hongarije en komt er informatie over de nieuwe vlinderfotoreizen die vanaf volgend jaar worden georganiseerd naar de Eifel en de Ardennen. Irma Wynhoff vertelt u alles over het intieme leven van de mierenblauwtjes en ook nachtvlinders, hommels, bijen en bermen komen aan bod. Ook is er een presentatie over de nieuwe dagvlinders die de afgelopen jaren zijn verschenen in ons land en welke er mogelijk nog aankomen. Alle presentaties maken natuurlijk gebruik van prachtig fotomateriaal, want we zijn niet voor niets op het natuurfotofestival Nature Talks!

Puzzelen

In de wandelgangen, maar met name in de lange pauze tussen 11.45 uur en 13.30 uur, kun je langskomen met je foto's die we dan samen op naam brengen. We hebben allerlei gidsen bij de hand en we komen er samen vast en zeker uit.

Nature Talks

Het Nature Talksfestival heeft een hoofdprogramma met internationale fotografen in de grote schouwburgzaal en een basisprogramma. De activiteiten van De Vlinderstichting zijn allemaal binnen het basisprogramma te bezoeken. Dat programma heeft nog veel meer boeiende onderdelen zoals 15 (foto)lezingen per dag door Nederlandse en Belgische fotografen, een filmzaal met diverse natuurfilms, lezingen van Duiken in Beeld en Stichting Deel de Natuur, exposities met onder anderen de winnaars van de fotowedstrijd Nature Photographer of the Year, 2000 m² natuurfotografiebeurs (met beursaanbiedingen van elke standhouder/merk), Natuurfotoclubpresentaties en nog veel meer.

Kars Veling

Kars Veling

Drie euro Vlinderstichtingkorting

Een basisticket voor een dag kost € 25,-. Via www.naturetalks.nl/ticketinformatie kunt u zich aanmelden met de speciale Vlinderstichtingskortingscode 'vlindertalks-2018'; dan betaalt u € 5 minder, dus maar € 20,- per dag. U kunt daarmee dus alle onderdelen van het basisprogramma bijwonen.

Uitbreiding groot dikkopje noordelijk Noord-Holland

Voorheen was het groot dikkopje (*Ochlodes sylvanus*) in Noord-Holland alleen te vinden in het Gooi en in de binnenduinstrand ten zuiden van IJmuiden. Ten noorden van het Noordzeekanaal kwam de soort niet voor. Rond 1995 slaagt hij erin om vanuit het Nationaal Park Zuid-Kennemerland de definitieve oversteek van de kale monding van het Noordzeekanaal te maken. In 2010 heeft hij het hele duingebied tot aan Camperduin veroverd en is daar een algemene soort geworden.

Ruud Costers

Mannetje in het Noordhollands Duinreservaat op 6 juni 2014.

Verrassend waren de waarnemingen van deze toch aan bos gebonden soort rond de Haarlemmermeer, de eerste in 2011 en jaarlijks vanaf 2014. Zowel Gronert (2000) als Kaag (2012) laat het groot dikkopje ten noorden van de lijn Amsterdam-Camperduin ontbreken. Het kale poldergebied achter de Hondsbossche Zeewering is voor aan bos gebonden diersoorten een lastig te slechten barrière, zo ook voor het groot dikkopje. Zou de aanleg van de Hondsbossche duinen in 2014 een verdere noordwaartse uitbreiding mogelijk maken?

Eerste meldingen

Op de website waarneming.nl vind ik een valse melding in augustus 2013 bij Petten en een aantal onbevestigde waarnemingen op Texel in 2015. Het eerste bevestigde geval van het groot dikkopje ten noorden van Camperduin volgt op 22 juli 2017. Ik tref de soort dan aan in de Pettemerduinen in het gemengde bos ten noordwesten van het nucleair complex. De vlinder laat zich op akkerdistel uitgebreid bekijken en fotograferen. Blijkbaar gaat het niet om een solistische zwerver: in 2018 zijn er meldingen op drie data met maximaal zes exemplaren.

Op 19 juni 2018 tref ik in het recreatiegebied Geestmerambacht, gemeente Langedijk, een copulerend stel aan, een aanwijzing dat voortplanting ook in dit gebied een goede kans van slagen heeft.

Ruud Costers

Het eerste exemplaar in de Pettemerduinen: 22 juli 2017.

Bronnen

Gronert, Rineke (1997). Alles verwacht behalve het bont zanddoogje. De Windbreker 100:2.

Gronert, Rineke (2000). Fladderen in de wind. Dagvlinders en libellen aan de kust. Petten.

Kaag, Klaas e.a. (2012). Vlinders van Duin tot Dijk. De dagvlinders van Noord-Holland 2000-2009. Landschap Noord-Holland en De Vlinderstichting.

www.waarneming.nl.

Tekst:

Ruud Costers

Ruud Costers

Paring, gefotografeerd in Geestmerambacht op 19 juni 2018.

Spiegeldikkopje nog niet uit de gevarenzone

Al in het midden van de negentiende eeuw was het spiegeldikkopje bekend uit de omgeving van Apeldoorn. In een van de oudste standaardwerken over vlinders in Nederland wordt de soort hier gemeld (De Graaf, 1853): “In Gelderland bij Empen jaarlijks zeer enkel, op ééne zonnige plaats van het landgoed de Brederite, tusschen eiken akkermaalshout; ook in het Beekberger wald.”

Tekst:
Chris van Swaay
De Vlinderstichting
& Martin Poot
CBS

Het spiegeldikkopje leeft in vochtige ruigten langs bospaden en bosranden, open bossen en hoogvenen. De oudste collectie-exemplaren stammen voor zover wij weten uit 1838 uit het Beekberger Woud (col. Admiraal Maurits Ver Huell). Het Beekberger Woud is een paar jaar later al gekapt, dit tot groot verdriet van de paar natuurliefhebbers die er in Nederland toen waren. Tot 1855 vangt Ver Huell vervolgens vrijwel jaarlijks spiegeldikkopjes bij Empe. De melding in De Graaf (1853) heeft vermoedelijk hierop betrekking. Tot 1917 zijn er hierna geen meldingen of collectie-exemplaren meer bekend uit Nederland. In dat jaar werd op 7 juli een mannetje gevangen bij Empe door M. Hardonk. Hierna bleef het weer lang stil rond de spiegeldikkopjes.

Uit Vlaanderen is het spiegeldikkopje bekend sinds 1921 uit de omgeving van Maaseik. Lempke geeft in 1936 al aan dat goed zoeken rond Apeldoorn én aan de Belgisch-Nederlandse grens bij Maaseik zou moeten kunnen leiden tot nieuwe vondsten van deze vlinder. Toch duurt het uiteindelijk tot 1949 voordat het spiegeldikkopje weer in Nederland gevonden wordt. De soort wordt dat jaar op drie plekken gevangen: in Maarheeze 16, Nuenen 5 en Sterksel 3 exemplaren. Omdat de exacte vindplaatsen geheimgehouden werden uit angst dat ook andere verzamelaars deze plekken zouden bezoeken, is niet duidelijk in welke terreinen de soort toen aanwezig was. In 1950 wordt de ‘oude’ populatie bij Empe herontdekt. Pas tijdens het Landelijk Dagvlinder Project in de jaren tachtig van de vorige eeuw wordt de werkelijke verspreiding in Nederland (met name in het Peelgebied) duidelijk (Tax, 1989). Ook blijkt dat er af en toe zwervers opduiken in Noord- en Oost-Nederland, vermoedelijk uit Duitse populaties.

Vanaf 1990

Wat al in de jaren tachtig van de vorige eeuw opvalt, is het verschil tussen de Gelderse en de Peelpopulaties. In Gelderland is en blijft het spiegeldikkopje beperkt tot één natuurreservaat en wordt het zo goed als nooit buiten de grenzen van dat gebied gezien. In de Peel lijkt veel meer sprake van een

dynamische metapopulatie: de soort lijkt behoorlijk mobiel. Hij vestigt zich in gebieden en verdwijnt ook weer uit sommige, maar weet zich ook lang in enkele te handhaven.

In Gelderland wordt vanaf 1991 een route in het landelijk meetnet vlinders geteld in de Tondense Heide, eerst door mevrouw Te Kamp-Modderkolk (boerin op een aangrenzende boerderij), daarna door Gerard Bosch. Die telt vanaf 1993 ook de Empese Heide. In 1995 vliegt het spiegeldikkopje nog heel redelijk op de Empese en Tondense Heide. In 1996 is sprake van een heel droog voorjaar, waarna in de zomer alleen nog vlinders worden gezien op de Empese Heide (waar de aantallen altijd al wat lager waren). In 1997 worden ook daar geen spiegeldikkopjes meer gezien. Beide routes zijn tot een paar jaar geleden nog geteld door Gerard Bosch, maar het spiegeldikkopje is nooit meer teruggevonden.

Deze geïsoleerde populatie heeft zich meer dan 150 jaar lang kunnen handhaven. Maar rond 1990 was de oppervlakte geschikt leefgebied al heel klein geworden. Bovendien had het gebied ernstig te lijden onder diepe ontwatering door enkele boerenbedrijven in de omgeving. Het droge voorjaar van 1995 was dan ook niet de hoofdoorzaak, maar de aanleiding (de druppel die de emmer deed overlopen, of in dit geval, leeglopen).

Overigens verdween het spiegeldikkopje in 1995 ook uit Vlaanderen, waar de soort altijd al bijzonder zeldzaam was en de laatste jaren beperkt tot het Stramprooierbroek tegen de grens met Nederland (Maes et al., 2013).

In het Peelgebied vinden we het spiegeldikkopje op twee typen terreinen: vochtig bos en enkele Peelvenen en vochtige heideterreinen. Alleen in het Weertbos en De Groote Peel is de soort alle jaren tussen 1990 en 2018 gevonden. In de omliggende terreinen is de vestiging vaak tijdelijk: de soort vestigt zich, wordt in de jaren daarna soms met tientallen exemplaren geteld, dan nemen de aantallen af en verdwijnt de soort weer. Soms vindt na een aantal jaren weer hervestiging plaats: blijkbaar kan in goede jaren zo'n

Het spiegeldikkopje zit weer in de lift, maar de verspreiding is erg beperkt.

plek bereikt worden en kan de soort zich er een tijdje voortplanten, waarbij het duidelijk is dat de kurk drijft op die paar grote kernpopulaties die nodig zijn om de randpopulaties regelmatig te herbevolken: een metapopulatie.

Ontwikkeling

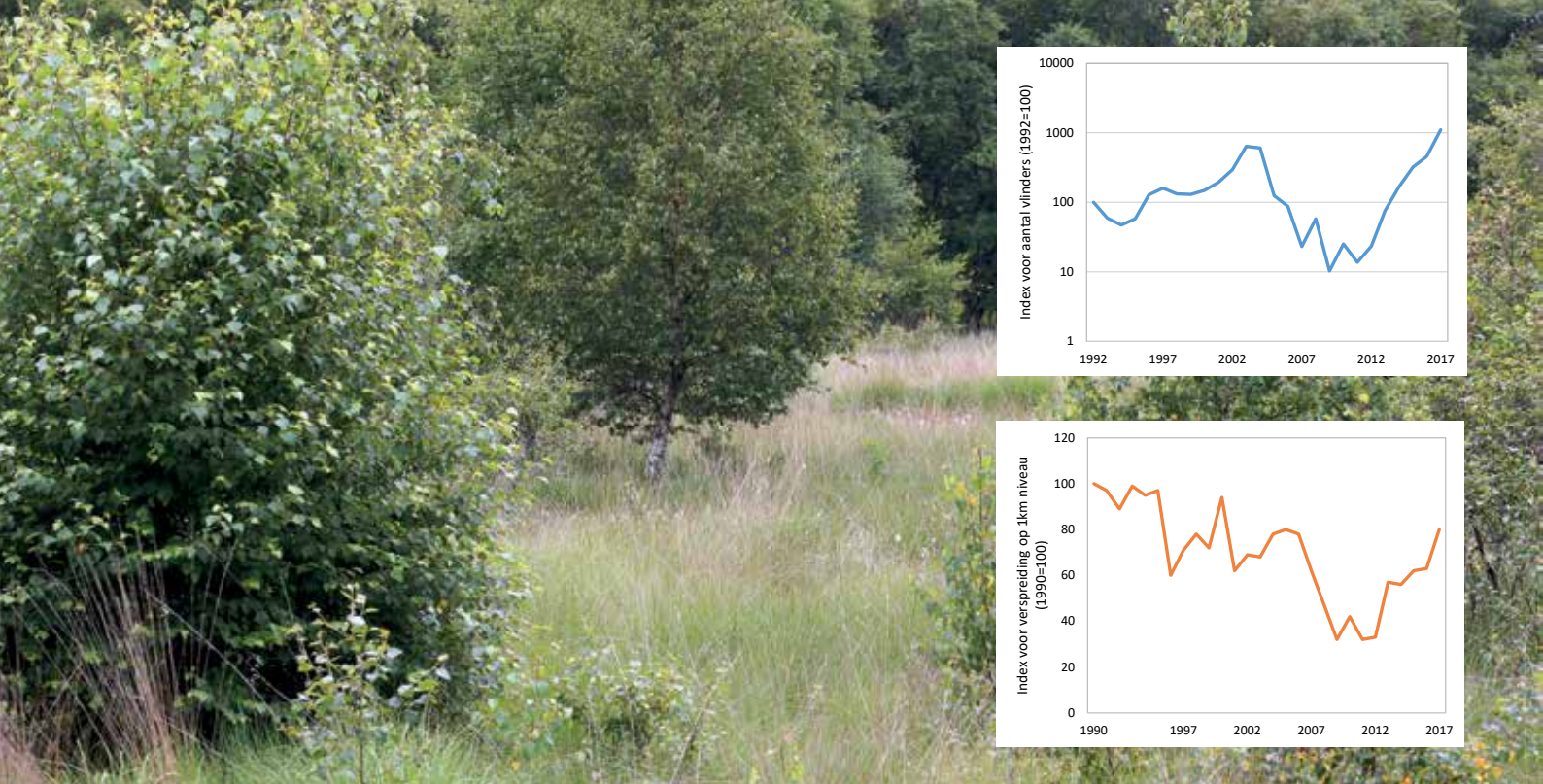
Het spiegeldikkopje is hierdoor een moeilijke soort voor het meetnet. Een route wordt vaak uitgezet als de soort er wordt gezien, dan floreert de soort daar enkele jaren, waarna hij toch weer verdwijnt. Vervolgens kan het voorkomen dat hij weer terugkeert als de route niet meer geteld wordt. Dit komen we dan te weten op basis van losse waarnemingen. We kijken daarom nu op twee manieren: de populatieontwikkeling (aantal vlinders geteld op de vaste routes), en verspreiding (op basis van losse waarnemingen via de telmee.nl en waarneming.nl en geanalyseerd als occupancy (bezetting, een maat voor de verspreiding). Beide zijn onderdeel van het Landelijk Meetprogramma Vlinders, dat valt onder het Netwerk Ecologische Monitoring dat De Vlinderstichting en het CBS samen uitvoeren.

Uit het verspreidingsonderzoek komt dat tot 2010 de verspreiding terugloopt: we verliezen meer kilometerhokken met spiegeldikkopje dan erbij komen. Meest opvallend is hier het verdwijnen van de soort in Gelderland in 1996, en het verschijnen in het Mariapeel-Deurnese Peel-Liesselse Peel-complex. Vooral in de eerste jaren van deze eeuw werden daar heel veel

spiegeldikkopjes geteld: de piek in populatiegrootte is in 2003 en 2004. Daarna raakt de soort in een vrije val. Zou de droge, hete zomer van 2003 ook toen een rol hebben gespeeld? Ten slotte verdween het spiegeldikkopje ook uit Gelderland na een droogteperiode. Het dieptepunt werd bereikt in 2009. Op alle routes samen werden in dat jaar maar elf vlinders geteld. En via losse waarnemingen maar 48. Maar er is goed nieuws: vanaf 2013 zit de soort weer in de lift en is hij uit het dal van 2010 gekropen. Inmiddels is het aantal vlinders weer op een hoog niveau, en er zijn ook weer veentjes en heideveldjes ge(her)koloniseerd.

Klappen

Is het spiegeldikkopje uit de gevarenzone? Dat valt nog te bezien. Want nog altijd is de verspreiding heel beperkt. Bovendien lijken de veenpopulaties hetzelfde te reageren: gaat het in het ene veen slecht, dan meestal ook in alle andere. Alleen het Weerterbos heeft zijn eigen dynamiek; deze locatie staat veel meer onder kwelinvloed en bovendien wordt er door de vlinderbeheerder van het jaar 2018 Jos Berends samen met een groep vrijwilligers gericht beheer gevoerd mede voor het spiegeldikkopje. Verontrustend is ook dat de soort klappen kreeg na de droogtes in 1995 (toen hij verdween uit Gelderland en Vlaanderen) en 2003 (toen de populatie in het Peelgebied inzakte). En 2018 was een extreem droog jaar. We hopen dat we ongelijk hebben, maar het is niet ondenkbaar dat de soort het de komende jaren toch weer moeilijk gaat krijgen.

Het leefgebied van het spiegeldikkopje in de Peel. Inzet: index voor het aantal vlinders 1992-2017 (boven) en de verspreiding 1990-2017 (onder).

Beheer

De oorzaken van het verdwijnen van de Gelderse populatie zijn ontginning en ontwatering. De Empese en Tondense Heide bestaat als natuurgebied natuurlijk nog steeds, maar de vlinder verdween uit dit kleine geïsoleerde gebied door verdroging en het dichtgroeien van open plekken. De maatregelen voor vernatting en vergroting van dit gebied kwamen voor het spiegeldikkopje net te laat.

Ook zijn alle populaties van de ruigten bij vochtige bossen verdwenen of heel sterk achteruitgegaan. Een belangrijke oorzaak van hun verdwijnen is, naast verdroging, het dichtgroeien van het leefgebied. Alleen in het Weerterbos heeft het beheer, in nauwe samenwerking met een grote groep vrijwilligers, ervoor gezorgd dat het geschikt terrein bleef voor het spiegeldikkopje.

De populaties in de hoogveenengebieden hebben zich weliswaar uitgebreid, maar ze leven in een kwetsbare biotoop. Op veel plaatsen hebben ze te lijden onder de opslag van bomen en struiken die de geschikte ruigtevegetaties verdringen en onder de verdere ontwatering. Het huidige hoogveenherstel in het Peelgebied is op korte termijn gunstig voor het spiegeldikkopje, maar op lange termijn is het de vraag of er in de randzones van het hoogveen voldoende leefgebied overblijft. Daarbij draait het met name om een voldoende hoog peil van de grondwaterstand. Op termijn is het dan ook belangrijk om voldoende leefgebied in vochtige bossen en beekdalen te ontwikkelen.

Om de geschikte lage ruigtevegetaties voor het spiegeldikkopje te behouden, wordt vaak begrazing ingezet. Ook hierbij komt het nauw, waarbij het wenselijk is dat de graasdruk niet te hoog is, om te voorkomen dat de vegetatie te veel wordt vertrapt (Raemakers & Van der Made, 1991).

Voor een duurzaam behoud zou gestreefd kunnen

worden naar nieuwe vestigingen, bijvoorbeeld in de natuurontwikkelingsgebieden in en rond het Wijffelterbroek ten westen van Stramproy in Midden-Limburg (Wallis de Vries, 2012). Andere kansrijke plekken, in Noord-Brabant, zijn het Soerendonks Goor, langs de Kleine Dommel ter hoogte van Strabrecht, Urkhovense Zegge (Geldrop-Nuenen), Sang en Goorkens (Mierlo) en Rietmussen (Nuenen) (Wallis de Vries, 2012). Ook kan herintroductie in Gelderland op de Empese en Tondense Heide overwogen worden. Zoals gemeld verdween het spiegeldikkopje hier door een extreem droog voorjaar in 1995 en was het gebied destijds klein en onderhevig aan diepe ontwatering door omliggende agrarische bedrijven. Inmiddels is het gebied fors uitgebreid doordat agrariërs zijn uitgekocht, waarmee ook de waterstand is hersteld.

Literatuur

- Graaf, H.W. de (1853 (1ste stuk, uitgegeven in November 1851)): Nederlandsche schubvleugelige Insekten (Lepidoptera). In: Herklots, J.A. Bouwstoffen voor eene fauna van Nederland : onder medewerking van onderscheidene geleerden en beoefenaars der dierkunde. Eerste deel. Brill, Leiden, pp. 1-55.
- Lempke, B.J. (1936): Catalogus der Nederlandsche Macrolepidoptera I. Tijdschrift voor Entomologie 79, 238-316.
- Maes, D.; Vanreusel, W.; Van Dyck, H. (2013): Dagvlinders in Vlaanderen: nieuwe kennis voor betere actie. Uitgeverij Lannoo nv, Tielt.
- Raemakers, I.P. & Made, J.G. van der (1991): Het Spiegeldikkopje, habitat en beheer. De Levende Natuur 92 (4), 117-122.
- Tax, M.H. (1989): Atlas van de Nederlandse dagvlinders. De Vlinderstichting, Wageningen & Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, 's-Graveland.
- Wallis de Vries, M.F. (2012): Aandacht voor het spiegeldikkopje in Noord-Brabant. Rapport VS2011.23, De Vlinderstichting, Wageningen.

Een nieuwe standvlinder

De teunisbloempijlstaart

De teunisbloempijlstaart (*Proserpinus proserpina*) komt pas sinds 1996 voor in Nederland. Sindsdien is de soort met een flinke opmars bezig en hij zit nu in een groot deel van het zuidoosten van Nederland.

Paul Cools

De teunisbloempijlstaart heeft zich tien jaar achtereen voortgeplant in ons land en is daarmee een nieuwe standvlinder.

Deze toename valt waarschijnlijk te verklaren door de klimaatopwarming: het is een warmteminnende soort. Hij is te vinden op open plekken in vochtige bossen, bosranden en andere warme plaatsen waar de waardplant staat, zoals uiterwaarden en ruderaal terrein. De rupsen van de soort leven voornamelijk van (middelste) teunisbloem, maar soms ook van (harig) wilgenroosje, basterdwederik en grote kattenstaart.

Geen pijl

De rupsen van de pijlstaarten zijn te herkennen aan de pijl aan het uiteinde van de 'staart'. De teunisbloempijlstaart is hierop een uitzondering: in Nederland is het de enige soort uit de familie die geen pijl aan zijn staart heeft. In plaats daarvan heeft hij een wittig vlekje waaraan de rupsen goed te herkennen zijn. De eerste waarneming van een rups van de teunisbloempijlstaart in Nederland was in 1996. Daarna werd de soort bijna jaarlijks als rups gevonden, en de

vondst van rupsen in 2018 betekende dat de afgelopen tien jaar de rups elk jaar is gevonden. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de soort zich hier voortplant. Omdat nu tien aaneengesloten jaren voortplanting is vastgesteld, weten we dat de soort een populatie heeft in Nederland en mag gezegd worden dat Nederland een standvlinder rijker is.

Tekst:

Jurriën van Dijk

De Vlinderstichting

Wettelijke bescherming

De teunisbloempijlstaart en de spaanse vlag zijn de enige twee nachtvlinders die beschermd zijn in Nederland. Deze bescherming komt vanuit de Europese habitatrichtlijn. De teunisbloempijlstaart is beschermd via bijlage IV. Nederland is verplicht voor de soorten in deze bijlage en hun voortplantings- of rustplaatsen beschermingsmaatregelen te nemen. Dit geldt alleen voor soorten die sinds 1900 in het wild in Nederland zijn waargenomen en een populatie hebben. De spaanse vlag is beschermd via bijlage II. Dit is een zwaardere vorm van bescherming, want voor de soorten die hierin zijn opgenomen, moet Nederland beschermde gebieden aanwijzen.

Kleine tanglibel eindelijk

Mannetjes van de kleine tanglibel zitten vaak op zonnige grindstrandjes.

De libellenfauna in Nederland is volop in beweging. Zo is de afgelopen halve eeuw een aantal soorten veel algemener geworden – vuurlibel en gaffelwaterjuffer bijvoorbeeld – terwijl andere, zoals maanwaterjuffer en venglazenmaker, sterk in aantal zijn afgenomen. Een soort die al lang af en toe in Nederland gevonden wordt, maar steeds geen voet aan de grond kreeg, is de kleine tanglibel. Maar deze lijkt zich nu in Nederland gevestigd te hebben, al is het letterlijk op de grens.

Tekst: De kleine tanglibel (*Onychogomphus forcipatus*) is te vinden op vrij snel stromende natuurlijke riviertjes met een stenige bodem en grindstrandjes en veel variatie in stroomsnelheid, een habitat die in Nederland niet veel voorhanden is. Hij leeft dan ook over het algemeen in steniger rivieren of grotere beken dan de gaffellibel en de beekrombout. Deze twee soorten komen in het buitenland ook vaak samen voor waarbij de larven in dezelfde rivier zitten, maar wel op andere plekken. In het noordoosten van Duitsland komen kleine tanglibellen, net als beekrombouts, voor in de oeverzone van grote heldere meren, maar in onze omgeving wordt die habitat niet gebruikt. Het water moet ook van goede kwaliteit zijn en veel zuurstof bevatten (Sternberg & Buchwald, 2000). De volwassen dieren zijn niet zo kritisch wat de habitat betreft. De mannetjes verdedigen territoria vanaf een uitkijkpuntje; dit kan een iets grotere steen zijn of een kale tak. Meest-

al zitten ze op de grindstrandjes of op grote stenen in de beek, vanwaar ze vluchten over het water maken. Dit moet wel een zonnige plek zijn, want ze zitten niet graag in de schaduw. De vrouwtjes zijn zelden bij het water aanwezig en komen er vrijwel alleen om te paren en eieren af te zetten.

In de Ardennen is de kleine tanglibel geen zeldzame soort en in Frankrijk is hij zelfs algemeen. In Noordwest-Frankrijk, Laag-België, Nederland en Noordwest-Duitsland ontbreekt hij echter. Dat kan niet zijn omdat het te koud is, want verder naar het noorden, in Zweden, Finland en de Baltische staten, komt de kleine tanglibel wél voor.

Verleden

Waarnemingen van kleine tanglibellen zijn niet nieuw in Nederland. De oudste bekende waarneming is uit de 19e eeuw bij Maastricht door A. van den Brandt. In 1947

echt in Nederland?

Jo Hermans

is er een mannetje gezien bij Stein en in 1980 is mogelijk een paringswiel langs de Gulp gezien, al zijn de details onduidelijk. In 1988 is nog een dier gezien bij de Rode Beek op de Meinweg en in 1995 zijn twee larvenhuidjes gevonden langs de Grensmaas bij Grevenbicht (Dijkstra et al., 2002). Na 2000 lijkt de kleine tanglibel algemener geworden te zijn. Mogelijk hangt dit samen met een toename in België en Duitsland, maar het kan ook komen door een toename van het aantal waarnemers. Er zijn sinds 2000 met enige regelmaat waarnemingen geweest, voornamelijk langs de Grensmaas en de Roer. Al in het jaar 2000 is gespeculeerd dat de kleine tanglibel mogelijk een vaste inwoner van Nederland zou worden (Faasen, 2000). Er zijn echter ook veel jaren zonder waarnemingen waardoor het aannemelijk is dat dit steeds zwervers en tijdelijke populaties zijn geweest. Hij wordt op de Rode Lijst dan ook niet als een inheemse soort beschouwd (Termaat & Kalkman, 2011). De dichtstbijzijnde populatie in België is bij de monding van de Berwijn op ongeveer 100 meter van de Nederlandse grens. Deze populatie is heel klein, maar ook van grote populaties als die in de Ourthe kunnen volwassen dieren Nederland eenvoudig bereiken en er kunnen ook larven meegenomen worden met de stroming en in de Grensmaas terechtkomen.

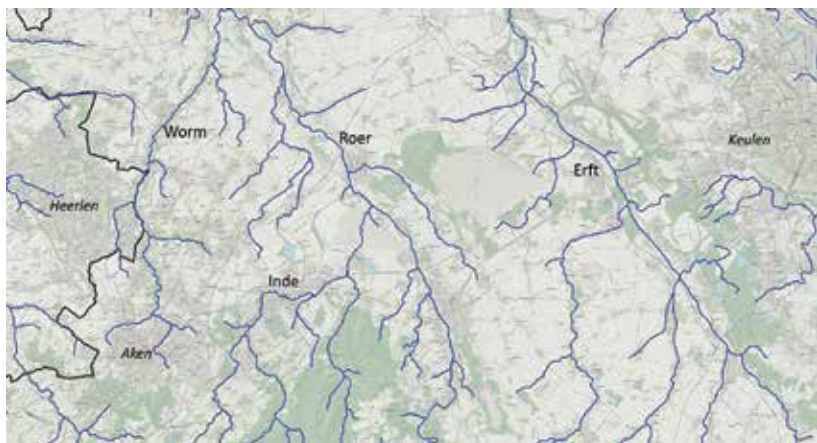
De Worm

Op 5 juni 2018 zijn door Jo Hermans twee kleine tanglibellen gezien bij de Worm ter hoogte van Kerkrade. Op 1 juni 2018 was al een kleine tanglibel bij de Worm gezien door Ulrich Haese, maar dat was in Duitsland. De Worm ziet er op het stuk waar het de grens vormt vrij natuurlijk uit en meandert tussen bos met mooie grindbankjes. Dit lijkt sterk op de plekken waar je in

Jo Hermans

De Worm is een beek die on-Nederlands aandoet met grindbanken en een afwisseling van bosjes en open delen.

Frankrijk deze soort ziet. De weken hierna kregen de kleine tanglibellen volop belangstelling van libellenliefhebbers en al snel bleek dat er meer individuen waren: er zijn sommige dagen 6 tot wel 8 dieren tegelijk gezien en er is ook ei-afzet waargenomen. De Worm ontspringt bij Aken, waar verschillende beekjes samenkomen. Hij stroomt naar het noorden langs Kohlscheid. Hier stroomt de beek door het Naturschutzgebiet Wurmtal en meandert vrij sterk. Van Herzogenrath tot Rimbürg vormt de Worm de grens tussen Nederland en Duitsland en ook hier maakt de loop in het eerste deel een natuurlijke indruk, maar het laatste stuk is hij vrij recht en lijkt minder geschikt. Tussen de plek waar de Worm Nederland verlaat en waar hij uitkomt in de Roer is hij over vrijwel de gehele lengte gekanaliseerd. Ook het stuk bij de Nederlandse grens is niet altijd zo idyllisch geweest. Vroeger waren er in de omgeving van Aken steenkoolmijnen en industrie die op de Worms loosden en tot halverwege de vorige eeuw was de beek beschoeid. Het is nu haast niet meer voor te stellen, maar de Worm was een tijd lang een smerige goot en niet de prachtige en schone rivier die het nu is. Als de kleine tanglibel hier vroeger voorkwam was hij al lang verdwenen voor er op enige schaal naar libellen gekeken werd. De beschoeiing is verdwenen en de waterkwaliteit is in de loop der jaren flink verbeterd. Pas in de jaren negentig

heeft de weidebeekjuffer zich hier gevestigd en sinds 2000 komt ook de beekrombout hier weer voor. Nu zit dus ook de kleine tanglibel hier en er is ook een gaffellibel gezien. De Worm vormt daarmee een mooi voorbeeld van hoe goed herstel van stromend water uit kan pakken, zelfs als je van heel ver moet komen.

Over de grens

Ook andere rivieren in deze omgeving, maar aan de andere kant van de grens, zijn veel schoner geworden en er is op diverse plekken beekherstel uitgevoerd. Deze rivieren zijn de afgelopen jaren al door de kleine tanglibel gekoloniseerd. De Erft, ten westen van Keulen, is sinds 2014 over een groot deel gekoloniseerd. Bij de Inde, die ten oosten van Aken naar de Roer stroomt, is in 2012 en in 2017 al een kleine tanglibel gezien en in 2018 waren ze hier al wijdverspreid. Aan het Duitse deel van de Worm is in 2009 al een kleine tanglibel gezien. Daarna is er ondanks dat er gezocht is pas in 2017 weer één gevonden (mond. med. Ulrich Haese). In 2018 vlogen er tientallen langs de Worm in zowel Duitsland als Nederland.

De vestiging van de kleine tanglibel in Nederland staat dus niet op zich, maar is een gevolg van het herstel van de kwaliteit van kleine riviertjes in de ons omgevende landen en de Worm in Nederland. Dat libellensoorten van stromende wateren terug kunnen komen als de omstandigheden maar goed zijn, hebben we eerder gezien bij zijn verwanten, de rivierrombout, beekrombout en gaffellibel, die zich allemaal na 1990 vanuit relictpopulaties hersteld hebben (Boudot & Kalkman, 2015, Van Swaay et al., 2018). Het is niet te verwachten dat de kleine tanglibel zich sterk gaat uitbreiden zoals de beekrombout. Net als de gaffellibel zal hij waarschijnlijk beperkt blijven tot één of enkele beken in Nederland. We hebben nu eenmaal weinig van dit type beken.

Literatuur

- Boudot, J.P., & Kalkman, V.J. (Eds.). (2015). Atlas of the European dragonflies and damselflies. KNNV publishing.
- Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie (2002). De Nederlandse libellen (Odonata). Nederlandse Fauna 4. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland.
- Faasen, T. (2000). Mededelingen Kleine tanglibel (*Onychogomphus forcipatus*), wel of niet inheems in Nederland? *Brachytron*, 4(2), 23-25.
- Sternberg, K., & Buchwald, R. (2000). Die Libellen Baden-Württembergs—Band 2: Großlibellen (Anisoptera), Literatur. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart.
- Termaat, T., & Kalkman, V. (2011). Basisrapport rode lijst libellen: volgens Nederlandse en IUCN-criteria. De Vlinderstichting, Wageningen.
- Van Swaay, C.A.M., Bos, G., Van Grunsven, R.H.A., Kok, J., Huskens, K., Van Deijk, J.R., & Poot, M. (2018). Vlinders en libellen geteld. Jaarverslag 2017. Rapport VS2018.006, De Vlinderstichting, Wageningen.

De kleine tanglibel leeft normaal gesproken ingegraven in de bodem en dan zijn alleen de achterlijfspunt en een deel van de kop zichtbaar.

Christophe Brochard

De vlinderboeken van Sepp

De naam van het beestje

“... zegge ik vooraf: dat ik hem het Kroon-Vogeltje noeme, ter Oorzake van het haarig Gedeelte, of Tooisel, waarmede hy boven 't Hoofd verciert is; doch zo iemand een gepasteren Naam aan dezen Vlinder wist te geven, ben ik het zeer wel te vreeden, want dit doet ter Zaake niets”.

Dit schrijft Christiaan Sepp rond 1765 in deel I. In de tijdspanne dat de vlinderboeken van Sepp zijn gemaakt, de achttiende en negentiende eeuw, komt de wetenschappelijke studie van vlinders op gang. Het is de tijd van classificeren: beschrijven en namen geven. Door het opkweken van rupsen krijgt men zekerheid dat bepaalde kleurverschillen tussen imago's variëteiten van één soort zijn, of dat ze juist bij afzonderlijke soorten horen.

Bijna zeshonderd soorten

De vlinderboeken van Sepp zijn een kolossaal werk, waar onvoorstelbaar veel uren in zijn gestoken om de diertjes te zoeken, op te kweken, te beschrijven en na te tekenen. In totaal zijn er in de hele serie bijna zeshonderd soorten dag-, nacht- en microvlinders als rups, pop en vlinder en vaak ook het ei ervan, beschreven.

Het eerste deel is grotendeels door Christiaan Sepp (1710-1775) geschreven en van prenten voorzien.

Het Bruine Zand Oogje, getekend door Christiaan Sepp.

Vier generaties van de familie Sepp hebben gewerkt aan een serie boeken over de Nederlandse vlinders met als verkorte titel: De Wonderen Gods in de minst-geachte Schepselen (2). Dit is het derde artikel in een serie over het werk van deze familie.

Tekst:
Mirjam
Lambermon &
Kees Beart

Bij het zoeken naar rupsen krijgt hij soms hulp van andere vlinderliefhebbers die hem materiaal toesturen. Zijn zoon Jan Christiaan (1739-1811) levert voor het eerste deel enkele bijdragen en gaat op dezelfde manier als zijn vader verder met de delen II en III. In de loop van deel IV neemt diens zoon Jan (1778-1853) het stokje over. Hij wordt geholpen door enkele mannen die minstens zo fanatiek en nauwkeurig met de vlinderstudie bezig zijn als hijzelf. Jan Sepp geeft ze de ruimte om als auteur kant-en-klare beschrijvingen van de verschillende stadia met prent in te sturen. Zo wordt het werk gedragen door verschillende auteurs, van wie Q.M.R. Ver Huell de meest productieve is. Ook (onder anderen) S.C. Snellen van Vollenhoven, H.W. de Graaf en A.J. van Eyndhoven leveren bijdragen. Dat is maar goed ook, want Cornelis Sepp (1810-1868), de vierde generatie, is kennelijk minder geïnteresseerd in de vlinderstudie. Jan Sepp, zijn vader, overlijdt aan het einde van deel VII. Cornelis neemt de uitgeverij over en vraagt Snellen van Vollenhoven om de redactie van deel VIII op zich te nemen.

Snellen van Vollenhoven, die als conservator van het natuurhistorisch museum in Leiden werkt, wil het werk naar een hoger niveau tillen en voert enkele veranderingen in de opzet door. In 1860 verschijnt in deze nieuwe opzet het eerste deel van de tweede serie. Na het overlijden van Cornelis Sepp in 1868 houdt de uitgeverij Sepp op te bestaan. Bij uitgeverij Martinus Nijhof verschijnen onder redactie van Snellen van Vollenhoven, en met bijdragen van hemzelf en enkele anderen, nog drie delen in deze tweede serie. De beschrijvingen en tekeningen in deze tweede serie zijn meer gedetailleerd, wat mooie prenten, maar voor de lezer van nu echter saai leeskost oplevert.

Na het overlijden van Snellen van Vollenhoven in 1880 komt het werk een poos stil te liggen. Tussen 1905 en 1927 begint A. Brants aan een derde serie, maar dit schip strandt, waarschijnlijk omdat het te kostbaar is.

NACHT-VLINDERS *van 't Tweede Gezin der EERS TE BENDE.*

P. V.

Tab. XXXIX.

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 2.

Fig. 2.

Fig. 4.

Fig. 3.

De naam van het beestje

Onder Europese entomologen is er in de achttiende en negentiende eeuw veel discussie over de taxonomie en naamgeving van vlinders. Soms heeft een vlinder twee of drie verschillende wetenschappelijke namen, afhankelijk van het boek waarin de soort is beschreven. De auteurs van de vlinderboeken van Sepp geven alle vlinders een Nederlandse naam als die er nog niet is. Niet omdat ze hier eer in stellen, zoals ook uit het citaat over het kroonvogeltje blijkt, maar enkel om verdere spraakverwarring te voorkomen. Veel Nederlandse vlindernamen zijn vertalingen van de (toenmalige) wetenschappelijke naam, of van de Duitse of Franse naam. Zo is de draak een vertaling van het Franse 'le dragon', "afgeleid van de dreigende en vreemde houding, die de Rups aanneemt, wanneer zij verstoord wordt, krommende zich dan van voren en van achteren in de hoogte".

Papegaaitje is een vertaling van de toenmalige wetenschappelijke naam *Geometra psittacata*, "dat als papegaai-gelijkende zoude kunnen overgezet worden. De schoone groene met bruin geschakeerde kleuren waarmede het Insect pronkt, die aan de vederen van dien vogel doen denken, hebben het dien naam gegeven."

Bij het bedenken van een naam wordt meestal verwezen naar de waardplant voor de rups, of naar een opvallend kenmerk in de kleur of tekening van imago of rups. De brummelspanner (toen: Brummel Meter) is genoemd naar de waardplant braam, die toen brummel werd genoemd. De rups van de veelvraat heet zo, niet omdat hij véél eet, maar omdat hij veel verschillende sóórten bladeren eet. De tekening op de vleugels van de kajatehoutspanner (toen: Kajatehout-Vlinder) doet denken aan teakhout, toen kajatehout geheten. En het witte stipje in de zwarte ogen van de zandoogjes lijkt op een zandkorreltje, vandaar de namen van het oranje, bruine en bont zandoogje.

Met wat fantasie

Het bedenken van namen doet soms een behoorlijk beroep op de fantasie. Als die uitgeput raakt, is er gelukkig de hulp van anderen. Zo schrijft Christiaan Sepp: "De opgemelde Vlinder dan, myns weetens, nog geen Naam hebbende, en daarenboven van geen byzonder Kenmerk voorzien zynde, dat 'er eenige Aanleiding toe konde geven, viel het zo gemakkelyk niet, om voor denzelven een' bekwaamen Naam te vinden. Noem hem den Hercules, zeide zeker Vriend en Liefhebber, zyne Reflexie nemende op de [...] Knods van Hercules, gelyk men die gemeenlyk afbeeld; ik nam Genoegen in dezen Raad, oordelende echter, dat het Diminutivum [verkleinwoord] van dien naam beter voor onze Vlinder zoude passen." Het moge duidelijk zijn dat men bij het herculesje de vorm van de rups in gedachte had. Voor de volgende soort is, vanwege een eigenaardigheid in het gedrag van de rups, weinig verbeelding nodig:

dig: "Dat door veele viervoetige Dieren en Visschen, de eene door de andere word opgevreeten, is genoeg bekend, maar dat eene Rups dit de andere doet, is zekerlyk zeer weinig bekend, het was ten minsten voor my iets nieuws dit te verneemen, en naderhand zelfs te zien [...] waarom ik dezelve Hijena noeme, te weeten: naar het verslindende viervoetige Dier, by deezee naam in Afrika bekend."

Jan Christiaan Sepp en zijn zoon Jan doen wat experimentjes met de rups. Eerst zetten ze een spanner rups erbij: "... en zich met den Kop op ligte, liet zy de andere, geen kwaad vermoedende Rups, ongehinderd naderen, tot dat deeze onder haar bereik was, en viel toen dezelve op het lyf, en in den nek haar vattende begon zy ogenblikkelyk aan het vreeten, en wel zo gulzig, dat zy zelfs niet ophield, offschoon wy haar uit de vles namen [...] de aangevallene Rups, sloeg wel met het achtereinde heen en weder, maar dit baate niets, zy was in korten tyd op een gedeelte van het vel na, opgevreeten". Ook een harige rups wordt – zij het niet met huid en haar – door de hyena-rups verslonden, zo blijkt uit het experiment.

Zo krijgt in de eerste zeven delen van de vlinderboeken elke nog 'naamloze' vlinder een Nederlandse naam. Vanaf deel VIII wordt alleen nog de wetenschappelijke naam gebruikt. In de delen I-VII zijn in totaal 308 soorten vlinders beschreven. Hiervan hebben 194 soorten hun Nederlandse naam gekregen van een van de auteurs van de vlinderboeken van Sepp. Van deze 194 vlindernamen zijn er nu nog 107 in gebruik. De vlinderboeken zijn bijna in vergetelheid geraakt, maar veel namen nog niet!

Sepp online

Het Teylers Museum heeft de delen I tot en met VII van de vlinderboeken van Sepp gescand, zodat deze online bekeken kunnen worden. De vlinderboeken van Sepp waarover het Teylers beschikt zijn heel mooi ingekleurd! De link: <https://tinyurl.com/yastw83t>
Ook te vinden via: www.teylersmuseum.nl. Klik linksboven op het Menu, doorklikken op Boeken. Typ in de invulbalk: Jan Christiaan Sepp.

De besproken vlindersoorten zijn daar als volgt te vinden:

- Kroonvogeltje: deel I, scan pag. 79
- Draak: deel V, scan pag. 120
- Papegaaitje: deel VII, scan pag. 50
- Brummel Meter: deel VI, scan pag. 149
- Veelvraat-Rups: deel II, 4e stuk: pag. 27, scan pag. 47
- Kajatehout-Vlinder: deel II, 6e stuk: pag. 15, scan pag. 132
- Oranjekleurig Zand-Oogje: deel I, 1e stuk: pag. 21, scan pag. 26
- Herculesje: deel I, scan pag. 163
- Hijena: deel III, scan pag. 133

2018: een jaar met extremen

Koudegolf, hittegolf, heftige regenbuien, uitgedroogd landschap: in 2018 hebben we met allerlei extremen te maken gehad. Hierdoor is 2018 een opmerkelijk vlinderjaar geweest waar waarschijnlijk nog veel aan gerefereerd gaat worden. Er zijn zoveel noemenswaardige gebeurtenissen dit jaar dat de rubriek 'Opmerkelijk' – altijd op de achterzijde van dit tijdschrift te vinden – simpelweg te weinig plek biedt.

Tekst:
Albert Vliegenthart
De Vlinderstichting

De koudegolf sloeg in een korte tijd om in een behoorlijk warm voorjaar, waardoor veel soorten veel eerder begonnen met vliegen. Aardbeivlinder en de eerste generaties bruine vuurvlieder en zilveren maan hadden een betrekkelijk korte vliegtijd. Opvallend genoeg kenden sommige soorten een explosie en waren in grote aantallen aanwezig, terwijl andere juist weinig gezien werden.

Voor de eerste zomersoorten beginnen te vliegen – rond half juni – hebben we normaliter een zogenaamde junidip. Dit jaar was die dip wat eerder en ook minder heftig. De eerste iepenpage werd al op 20 mei waargenomen. Normaal zou deze vlinder pas half juni verschijnen, maar op dat moment was hij al op zijn hoogtepunt. Mogelijk door dit goede jaar werd deze soort op een aantal nieuwe plekken gevonden. In Nijmegen bijvoorbeeld blijkt een vrij grote populatie aanwezig te zijn, terwijl we deze ondanks intensief zoeken in voorgaande jaren nog niet op deze plek hadden vastgesteld. De eikenpage had eveneens een ongekend goed jaar. In grote eiken kon je tientallen vlinders zien vliegen en eikenpages weken dan ook vaak uit naar andere boomsoorten om hun territorium te bezetten.

Albert Vliegenthart

De eikenpage had een ongekend goed jaar.

Bossen

De soorten van bossen en bosranden deden het bijzonder goed. Veel kleine ijsvogelvlinders, maar vooral spectaculair waren de grote aantallen grote weerschijnvlinders. In gebieden als de Bruuk, Weerribben en in de Achterhoek werden soms tientallen exemplaren bij elkaar gezien. Veel mensen konden genieten van de sleedoornpage, naast de hierboven genoemde pages.

Bijzonder

In dit soort jaren worden ook altijd bijzondere waarnemingen gedaan. We wachtten al enige tijd op de braamparelmoervlinder en het was onze directeur Titia Wolterbeek die een paring van deze mooie soort heeft gevonden in het Limburgse. Het staartblauwtje, ook een recente nieuwkomer, had een opvallend goed jaar en is op verschillende plekken in Zuid- en Oost-Nederland gezien. De derde soort in het rijtje van klimaatvolgers, het kaasjeskruidkoppje, mochten we dit jaar officieel als standvlinder bijschrijven. Het breidt zich langzaam uit in Limburg, en wist deze zomer ook Zeeuws-Vlaanderen te bereiken. Komend jaar zou het ook op andere plekken in de delta op kunnen duiken! Misschien moeten we een vierde soort toevoegen: het scheefbloemwitje. De eerste generaties zorgen voor de stabilisatie van de metapopulatie. De derde en vierde generatie doen de soort vooral in noordelijke richting uitbreiden, tot in Friesland en Groningen aan toe. En in Limburg is het tussen de generatiewisselingen van klein en klein geaderd witje lokaal zelfs al het algemeenste witje.

Verre grote vuurvlieder

Soms zijn bepaalde waarnemingen lastig te verklaren. Eind mei werd een grote vuurvlieder gefotografeerd langs de Linge, ver van het oorspronkelijke leefgebied en het was bovendien ook het eerste exemplaar van het jaar. Grappig genoeg werd enkele dagen daarna de eerste grote vuurvlieder uit de Weerribben gemeld. De foto liet een duidelijke batava zien, maar hoe komt deze nu bij de Linge terecht?

Gras en hei

De graslandsoorten, maar vooral de vlinders van de hei, vlogen dit jaar een stuk minder goed. Door de lange hitteperiode hadden ook heivlinder, kommavlin- der, heideblauwtje en gentiaanblauwtje het zwaar. Gebrek aan nectar en veel verdroogde planten op de heide zorgen voor gebrek aan voedsel voor vlinders en rupsen. Net als in 2003 en 2006 kregen we veel waarnemingen van heivlinders uit tuinen. Dat is zorg- wekkend omdat deze dieren niet meer terugkeren naar hun voortplantingsgebieden. Met deze weten- schap heeft De Vlinderstichting besloten om dit jaar samen met Staatsbosbeheer nectarkroegen te plaat- sen op het Kootwijkerzand. Zo konden de vrouwtjes van de kleine heivlinder tenminste nectar vinden. Elders in dit nummer van Vlinders kunt u lezen dat het werkte! Hopelijk hebben we genoeg gedaan om te voorkomen dat alle kleine heivlinders het gebied heb- ben verlaten. Gelukkig werden de kroegen ook goed bezocht door heivlinders en kommavlin- ders. Volgend jaar moeten ze het weer op eigen kracht doen, want de kroegen zijn weer keurig opgeruimd.

Witjes

Dit jaar mogen we spreken van een invasie van het resedawitje. Op diverse plekken zijn deze bonte witjes gezien. De vraag voor velen is: is het dan het oostelijk of het gewone resedawitje? Aan het uiterlijk is het helaas niet te zien. Inmiddels is er wel een exemplaar voor genetische analyse opgestuurd en we wachten op de uitkomst. Er zijn indicaties dat het voorkomen van het oostelijk resedawitje samenhangt met veel oostenwind en samenvalt met invasies van de gele luzernevlinder. Die laatste soort had dit jaar ook een invasiejaar. Rondom deze soort ontstond eind van de zomer ook rumoer, omdat er mogelijk ook zuidelijke luzernevlinders waren waargenomen. De validatoren en de beoordelingscommissie bijzondere dagvlinders (BBD) kwamen tot een unanieme beslissing: op basis van literatuur, onderzoek en ecologische aspecten kunnen deze twee luzernevlinders op het oog niet worden onderscheiden.

Extra generatie

Na zo'n droog en warm jaar was het wachten op de extra generaties van bepaalde soorten. Enkele soor- ten krijgen wel een extra generatie. Of dit gunstig is voor de populatie hangt af van de weersomstandig- heden kort na het vliegen van deze vlinders. Tot nu toe (half september) zien we enkele heideblauwtjes, groot dikkopjes. Maar ook de bruine vuurvlinder en de zilveren maan hebben een derde generatie dit jaar. Het mooie weekend half september leverde nog altijd 29 soorten op in Nederland. Het is maar afwachten hoe het volgend jaar gaat uitpakken. ●

De sleedoornpage in de tuin van De Vlinderstichting waar het hele kantoor voor uitliep.

Het kaasjeskruidikkopje is vanaf 2018 een officiële standvlinder in Nederland.

Het staartblauwtje had een topjaar en werd op veel verschillende plekken gezien.

Terugblik op de National

Het weekend van 23 juni vond de veertiende Nationale Nachtvliedernacht plaats. Op 48 locaties werden openbare excursies georganiseerd, maar er werden op veel meer plekken naar nachtvlieders gekeken. Het was vrij koud, wat niet optimaal is om veel soorten nachtvlieders te zien. Toch zijn er in totaal 769 verschillende soorten nachtvlieders doorgegeven.

Tekst:
Jurriën van Deijk
De Vlinderstichting

Op 48 locaties openbare excursies is een mooi aantal, zeker omdat er vaak tientallen mensen per locatie op bezoek kwamen. Zo kregen er op verschillende locaties veel mensen voor het eerst prachtige nachtvlieders te zien, wat voor hen weer erg leuke en verrassende inzichten opleverde. Naast de openbare excursies zijn er in maar liefst 969 verschillende kilometerhokken in Nederland waarnemingen van nachtvlieders doorgegeven.

In alle hokken samen zijn tijdens het weekend van de Nationale Nachtvliedernacht in totaal 769 verschillende soorten nachtvlieders waargenomen. Om tot dit aantal te komen zijn alle waarnemingen van imago's gebruikt die zijn ingevoerd op waarneming.nl, telmee.nl en los zijn doorgegeven. De 769 soorten zijn onder te verdelen in 371 soorten macronachtvlieders en 398 soorten microvlieders.

Om te bepalen welke soort het meest algemeen was, kun je onderscheid maken in algemeenheid in verspreiding en algemeenheid in aantal exemplaren. Een soort kan heel wijdverspreid door Nederland

Jurriën van Deijk

De buxusmot rukt snel op richting eerste plaats bij de micro's.

Tellingen tijdens Nationale Nachtvliedernacht

	macro	micro
aantal waarnemingen	4525	2514
aantal soorten	371	398
aantal kilometerhokken	776	487
aantal exemplaren	8484	5238

Jurriën van Deijk

Het gebruikelijke beeld van de nachtvliedernacht: veel belangstellenden bij lamp en laken.

e Nachtvliedernacht

Macronachtvlinders: Aantal kilometerhokken en het totaal aantal exemplaren dat is waargenomen.

soort	wetenschappelijke naam	kilometerhokken	aantal exemplaren
gamma-uil	<i>Autographa gamma</i>	138	271
grijze stipspanner	<i>Idaea aversata</i>	106	216
huismoeder	<i>Noctua pronuba</i>	99	273
gerande spanner	<i>Lomaspilis marginata</i>	87	180
gewone stofuil	<i>Hoplodrina octogenaria</i>	85	396
sint-jansvlinder	<i>Zygaena filipendulae</i>	72	337
graswortelvlinder	<i>Apamea monoglyphia</i>	64	114
kleine zomervlinder	<i>Hemithea aestivaria</i>	63	110
gewone worteluil	<i>Agrotis exclamationis</i>	60	207
houtspaander	<i>Axylia putris</i>	58	127

Huismoeder.

Jurien van Deijk

Vogelkersstippelmot.

Guus Dekkers

Microvlinders: Aantal kilometerhokken en het totaal aantal exemplaren dat is waargenomen.

soort	wetenschappelijke naam	kilometerhokken	aantal exemplaren
vogelkersstippelmot	<i>Yponomeuta evonymella</i>	96	881
bonte brandnetelmot	<i>Anania hortulata</i>	83	166
gewone grasmot	<i>Chrysoteuchia culmella</i>	72	258
buxusmot	<i>Cydalima perspectalis</i>	52	146
bleke grasmot	<i>Crambus perlella</i>	50	103
strooiselmot	<i>Endotricha flammealis</i>	45	69
vroege granietmot	<i>Scoparia ambigualis</i>	43	81
gevlamde bladroller	<i>Archips xylosteana</i>	41	92
brandnetelbladroller	<i>Celypha lacunana</i>	39	73
zilverstreepgrasmot	<i>Crambus pascuella</i>	36	177

voorkomen (dus in veel kilometerhokken), maar hoeft daarbij niet in grote aantallen per locatie te worden gezien (zie het totaal aantal exemplaren in de tabel). Van de macronachtvlinders is de gamma-uil het meest verspreid waargenomen, wat logisch is, aangezien het een zeer algemene trekvlinder is. Van de sint-jansvlinder zijn de meeste individuen waargenomen, voornamelijk overdag.

Bij de microvlinders is de vogelkersstippelmot zowel qua verspreiding als qua aantallen het meeste waargenomen. Een opvallende soort die de laatste jaren vooral in het zuiden van het land steeds meer wordt waargenomen is de buxusmot. Deze micro neemt de laatste jaren zo snel in aantal toe dat het waarschijnlijk niet lang meer duurt voordat hij op nummer 1 staat. Meer informatie over deze vlinder is te vinden op www.vlinderstichting.nl/buxusmot.

Enkele zeldzaamheden

Er zijn niet alleen maar algemene soorten waargenomen in het weekend van de Nachtvliedernacht. In Schoorl en in De Wolden werd de bochtige smelle-uil (*Photedes minima*) waargenomen. In Rouveen werden twee moeras-w-uil (*Lacanobia splendens*) gezien, in Arcen een pijpenstro-uil (*Apamea aquila*), in Rijssen een wollegras-uil (*Celaena haworthii*) en in de Naturentuin Goirle werd een teunisbloempijlstaart (*Proserpinus proserpina*) waargenomen.

Tot slot: alle mensen die hun waarnemingen door hebben gegeven: hartelijk dank!

Weinig vlinders tijdens T

In 2018 vierde de tuinvlindertelling tien dagen lang, van 27 juli t/m 5 augustus, haar tienjarig bestaan. Een mooie mijlpaal. Maar dat het zo'n bijzondere telling zou worden, had niemand verwacht. De temperatuur kwam geen dag onder de 25 graden. Het was kurkdroog, gloeiend heet en zo werd 2018 een uniek jaar: het was zelfs voor onze vlinders te warm. En dat was terug te zien in de cijfers.

Tekst: Er werden gemiddeld slechts acht vlinders per telling
Ineke Radstaat doorgegeven, terwijl het langjarig gemiddelde rond
De Vlinderstichting de 15 ligt. Ook het gemiddeld aantal soorten lag met
3,5 per telling duidelijk lager: in de afgelopen 9 jaar
werden er gemiddeld 7 soorten geteld.

Lage aantallen: hoe komt dat?

Een belangrijke reden voor de lagere aantallen is dat door de langdurige warmte de vlinders veel eerder vlogen dan normaal. Gewoonlijk valt de piek begin augustus; nu was dat al begin juli. En dus waren veel vlinders al weg toen de telling begon. De week vervroeging van het tellen was te weinig om dit te compenseren. Een andere oorzaak ligt in de aanhoudende droogte. Hierdoor was er maar weinig nectar te vinden.

Het klein koolwitje werd het meest gezien.

Top 10

1. klein koolwitje 21.072x
2. groot koolwitje 11.094x
3. atalanta 7.781x
4. kleine vos 6.277x
5. klein geaderd witje 4.755x
6. buxusmot 4.258x
7. gamma-uil 4.022x
8. boomblauwtje 3.238x
9. bont zandoogje 2.689x
10. distelvlinder 2.580x

Totaal aantal vlinders: 82.622

Aantal vlindersoorten: 181

Totaal aantal tuinen: 3.320

Totaal aantal tellingen: 10.128

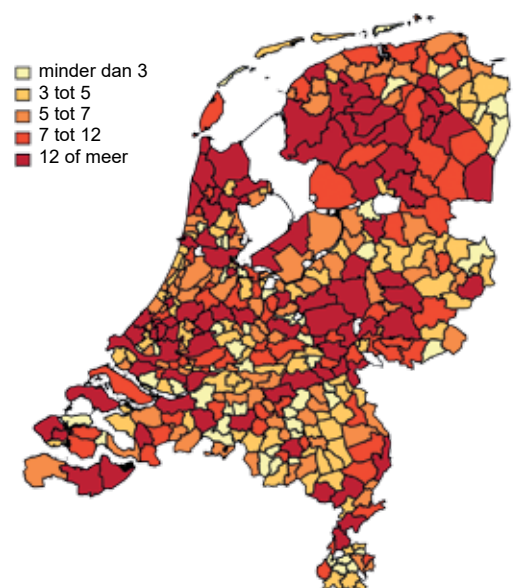
Gemiddeld aantal vlindersoorten per telling: 3,5

Grote lokale verschillen

Veel tellers gaven aan maar heel weinig vlinders te zien. Afgezien van wat koolwitjes was er geen vlinder te bekennen. Toch hoorden we ook heel andere geluiden: tellers zagen nog nooit zoveel vlinders in hun tuin. Na een aantal dagen konden we zien waar dat door kwam: er bleken in ons land grote lokale verschillen te zijn. Met name het verschil tussen kustlijn en binnenland tekende zich steeds duidelijker af. In het noorden en noordwesten was het net een paar graden koeler en is meer regen gevallen. Met als gevolg dat de vlinders daar nog veel actiever waren dan in het binnenland en zuiden. In het noorden stonden veel planten nog in bloei en vonden vlinders voldoende voedsel. In het binnenland waren de omstandigheden veel minder gunstig. Droger en heter, alles uitgebloeid. Met als resultaat dat de vlinders zich daar schuilhielden, in afwachting van betere tijden.

Bijzonder: buxusmot

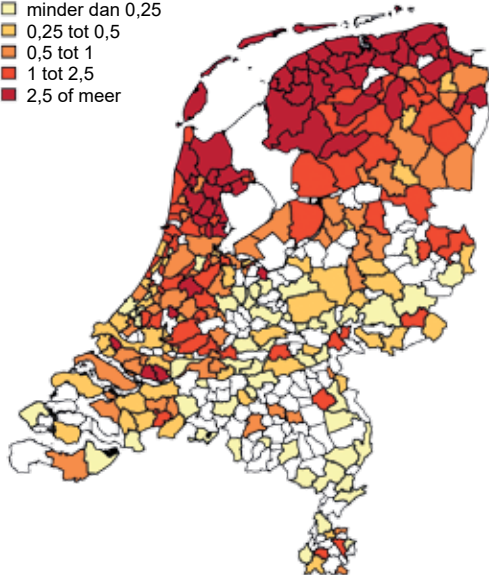
Opvallend is de zevende plek van de buxusmot. Nog nooit eerder stond deze vlinder in de lijst. Toch is hij inmiddels niet meer weg te denken uit de Nederlandse tuinen. Dit jaar werd de buxusmot nog voornamelijk in het zuiden en midden gezien, maar het is te verwachten dat de vlinder binnenkort ook meer noordelijke gemeenten zal gaan bevolken.

Aantal tuinen per gemeente waarin geteld is in 2018.

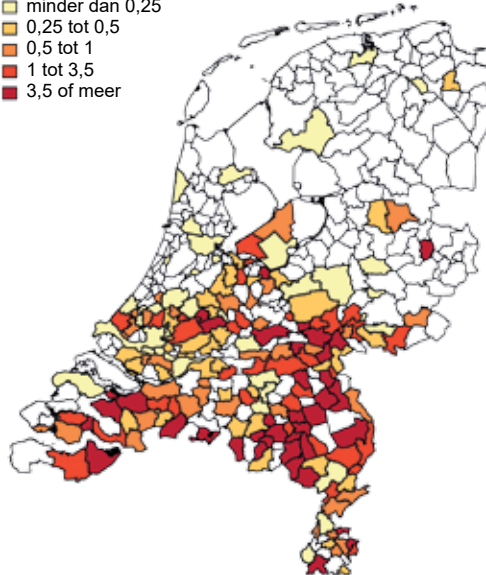
TuinvlinderTelTiendaagse

minder dan 0,25
 0,25 tot 0,5
 0,5 tot 1
 1 tot 2,5
 2,5 of meer

Gemiddeld aantal getelde kleine vossen per tuin per gemeente.

minder dan 0,25
 0,25 tot 0,5
 0,5 tot 1
 1 tot 3,5
 3,5 of meer

Gemiddeld aantal getelde buxusmotten per tuin per gemeente.

Toch nog vlinders

En zo werd 2018 het slechtste 'tuinvlinderjaar' ooit gemeten. Maar betekent dat ook dat het slecht gaat met de vlinders? Gelukkig bleek dat in de weken na de telling behoorlijk mee te vallen. Tijdens de hitte zochten veel vlinders de koelte op. De dagpauwoog (12e plaats) en citroenvlinder (15e plaats) waren nog

niet uitgevlogen en staan normaal in de top 10. Maar nu waren ze voor de hitte gevlucht, schuilend op koele donkere plekken. In de weken na de telling, toen het kwik eindelijk weer wat zakte en planten dankzij de regen aan een tweede bloei begonnen, kwamen ze weer tevoorschijn. En bleek het voor de meeste soorten toch nog een heel normaal jaar te worden. ●

De tuinvlindertelling wordt officieel geopend door Lodewijk Hoekstra, ambassadeur van De Vlinderstichting.

Dank aan alle tellers

Er zijn meer dan 10.000 tellingen ingevoerd. Een prachtig resultaat. Dankzij deze tellingen heeft De Vlinderstichting goed in beeld gekregen hoe de vlinders reageerden op de extreme weersomstandigheden. En dat is waardevolle informatie. Alle tellers hartelijk dank!

Excursie door de tuinen van Appeltern in het kader van de tuinvlindertelling.

Nieuws

Landelijke Dag: de nieuwe Rode Lijst Dagvlinders

Op zaterdag 2 maart is het weer tijd voor de jaarlijkse Landelijke Dag van De Vlinderstichting. Dé ontmoetingsdag voor donateurs, werkgroepen, beheerders, beleidsmakers en alle anderen die van vlinders houden.

Vorig jaar was directeur Titia Wolterbeek geveld door griep; gelukkig was er een prima vervanger: 'jonge hond' Jurriën van Deijk. Volgend jaar is ze er vást weer bij, want we hebben een programma opgesteld rond een belangrijk thema: de nieuwe Rode Lijst Dagvlinders.

Actualisatie van de Rode Lijst

De Rode Lijst is een publicatie van de rijksoverheid waarin gesignaleerd wordt hoe het gaat met een bepaalde soortgroep: welke soorten zijn bedreigd (of zelfs verdwenen) en welke niet. In 2009 is voor het laatste een Rode Lijst Dagvlinders uitgebracht. Dat deze lijst niet meer actueel is, toont bijvoorbeeld het heideblauwtje aan, dat op de 'oude' Rode Lijst staat als algemeen. Inmiddels heeft deze vlinder vooral kleine en geïsoleerde heideveldjes verlaten en op sommige grote terreinen daalden de aantallen door verdroging. Daardoor is deze soort van 'algemeen' naar 'vrij zeldzaam' gegaan. Daarom is het goed dat er een nieuwe Rode Lijst Dagvlinders is opgesteld. Tijdens de Landelijke Dag wordt de nieuwe lijst gepresenteerd en natuurlijk gaat een aantal lezingen erover. Hoe is de Rode Lijst Dagvlinders tot stand gekomen en wat gaan we eraan doen om de bedreigde soorten weer op de weg omhoog te brengen? Het thema staat in ieder geval garant voor presentaties met vele mooie vlinderplaatjes!

En verder

Naast het lezingenprogramma is er een uitgebreide informatiemarkt waar uiteenlopende zaken te bekijken en te koop zijn. Uiteraard staan er ook weer enkele films van Annette van Berkel op het programma.

Aanmelden

De Landelijke Dag vindt ook dit jaar weer plaats in de Junushoff in Wageningen van 10.00 uur - 16.00 uur. Inschrijven kost € 9,50 inclusief koffie en thee; voor een lunch betaalt u € 7,50 extra. U kunt zich aanmelden via onze website www.vlinderstichting.nl.

Giften

De Vlinderstichting is blij met al haar donateurs. Sommigen sturen ons af en toe wat extra's. Zo ontvingen wij van Marjolein Bastin Productions een gift van € 200. Hartelijk dank!

Fiscus

Wilt u dat u (middel)grote bedragen fiscaal voordelig kunt schenken? Dat kan door vijf jaar lang een vast bedrag aan De Vlinderstichting te schenken. U kunt uw gift vervolgens aftrekken voor de inkomstenbelasting.

Wilt u een periodieke schenking doen, dan kunt u een machtigingsformulier downloaden op www.vlinderstichting.nl/help-mee/schenken/schenken-met-belastingvoordeel. Ook eenmalige giften kunt u aftrekken voor de belasting, mits u aan het minimale drempelbedrag komt van 1% van uw belastbaar inkomen.

Nalaten

U kunt De Vlinderstichting ook steunen door ons te benoemen als erfgenaam of door een legaat. Dat moet wel via de notaris worden vastgelegd. Ook over erfstellingen en legaten hoeft De Vlinderstichting geen belasting te betalen. Een prettig idee! Voor meer informatie kunt u bellen of mailen met Liesbeth van Agt, 0317-46 73 53 of liesbeth.vanagt@vlinderstichting.nl.

ANBI

De Vlinderstichting is erkend als ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling), dus wij hoeven over de ontvangen giften geen belasting af te dragen.

Financieel overzicht 2017

De Vlinderstichting heeft het financiële boekjaar 2017 goed afgesloten. De totale baten waren € 1.868.609, waarvan wij 94% hebben kunnen besteden aan onze doelstelling: de bescherming van vlinders en libellen.

In deze samenvatting van de Jaarrekening 2017 geven we u een beeld van wat u met uw donatie mogelijk maakt en van de financiële positie van De Vlinderstichting.

Belang van donaties

De Vlinderstichting heeft geen structurele subsidies of vaste bijdragen van overheden, bedrijven of fondsen. Juist donaties en giften (in 2017 bijna € 200.000,-) zijn voor De Vlinderstichting daarom uitermate belangrijk. Daarmee hebben we de ruimte om, naast de uitgave van het tijdschrift en het organiseren van bijeenkomsten als de Landelijke Dag, snel in te kunnen spelen op de actualiteit. In 2017 hebben wij bijvoorbeeld bij overheden, in de Tweede Kamer en in kranten, op radio en tv extra aandacht kunnen vragen voor de insectensterfte in het algemeen en daarmee de achteruitgang van vlinders weer extra op de kaart kunnen zetten. Daarnaast gebruiken we uw donaties als 'smeermiddel' voor het verkrijgen van projectgelden. Vaak wordt er bij een subsidie een eigen financiële bijdrage verwacht, die we alleen kunnen inzetten doordat we financieel gesteund worden door meer dan 5000 (trouwe!) donateurs. Wij (en de vlinders!) zijn u daar zeer erkentelijk voor, want daardoor is het ons in 2017 weer gelukt om nog eens € 1,6 miljoen extra aan projectbijdragen van overheden, organisaties, bedrijven en fondsen te besteden aan de bescherming van vlinders en libellen.

Accountantsverklaring

De Vlinderstichting heeft een statutair directeur/bestuurder, Titia Wolterbeek, die verantwoordelijk is aan de Raad van Toezicht. De Raad ziet o.a. toe op de vaststelling van de begroting, de jaarrekening en het jaarverslag en de vaststelling van beleidsplannen. Momenteel bestaat de Raad uit de volgende leden: Marc de Wit, Nuenen (voorzitter); Femmy ten Cate, Bergschenhoek; Anke Dielissen, Breda; Gerdo van Grootheest, Culemborg; Rik Leemans, Bennekom; Robert Metzke, Leiderdorp; Jurgen Berendsen, Veenendaal. De Jaarrekening 2017 is vastgesteld door de directeur, goedgekeurd door de Raad van Toezicht en gecontroleerd door Alfa Registeraccountants uit Nijkerk, waarbij een goedkeurende controleverklaring is afgegeven.

Financiële positie

De Vlinderstichting heeft een stevige financiële basis. De zogenaamde continuïteitsreserve, een reservepot voor als het onverwachts financieel slecht gaat met de organisatie, is op orde. Deze is vastgesteld op minimaal de helft van de jaarlijkse kosten. Daarnaast hebben we nog een kleine beschermingsreserve: ruimte voor de inzet van eigen middelen voor investeringen en beschermingsprojecten. Ook in 2017 hebben we daarmee projecten kunnen doen op het gebied van voorlichting (uitbreiding van de informatie op de website), onderzoek (o.a. naar de argusvlinder) en beschermingsmaatregelen (o.a. voor het gentiaanblauwtje).

Waarom doen we dit?

Vlinders zijn een uitstekende graadmeter voor een rijke natuur. Daarom vinden wij dat overal waar vlinders en libellen

JAARREKENING 2017 DE VLINDERSTICHTING

Baten uit eigen fondsenwerving en rente	€
Donaties, giften en schenkingen	188.732
Extra gift (gentiaanblauwtje)	7.504
Opdrachten en projectbijdragen	1.618.097
Overige baten	52.659
Rentebaten	1.617
Totaal baten uit eigen fondsenwerving en rente	1.868.609

Uit reserves	€
Bestemmingsfonds Idylle	15.000
Bestemmingsreserve	48.802
Reserve financiering activa	5.169
Overige vrij besteedbare reserve	24.502
Totaal uit reserves	93.473

Totaal **1.962.082**

Besteed aan doelstelling	€
Projecten	1.755.101
Tijdschrift	65.242
Afdrachten en bijdragen	27.125
Totaal besteed aan doelstelling	1.847.468

Kosten eigen fondsenwerving 114.614

Totaal lasten **1.962.082**

van nature thuishoren, ze ook te vinden moeten zijn. Vlinders – en met hen vele andere dieren en planten – zijn de afgelopen 100 jaar in Nederland sterk in aantal achteruitgegaan. Wij doen alles wat we kunnen om te zorgen dat over 100 jaar alle vlindersoorten weer voorkomen waar ze van nature thuishoren. Met vlinders kiezen wij voor een positieve benadering van enthousiasmeren en inspireren. Ieders inzet wordt vanzelf

beloond met prachtige vlinders. Wij zorgen voor kennis en ondersteuning en voor de harde cijfers ter onderbouwing. Deze aanpak werkt: dat bewijst bijvoorbeeld het project Idylle. Daarin hebben zeer uiteenlopende groepen mensen – ook uit doelgroepen waar burgerinitiatief niet vanzelfsprekend is – met onze kennis en inspiratie, bloemrijke plekken in hun eigen omgeving gerealiseerd.

Wij vinden het belangrijk u als donateur inzicht te geven in de besteding van uw donatie. Dat doen wij beknopt op deze pagina in Vlinders. Voor de complete jaarcijfers verwijzen wij u graag naar onze website: vlinderstichting.nl/jaarverslagen. Wanneer u daar nog vragen over heeft kunt u contact met mij opnemen: titia.wolterbeek@vlinderstichting.nl.

Titia Wolterbeek, directeur/bestuurder

Boeken

BESTEL NU MET KORTING Les larves de libellules de | Die Libellenlarven von Paul-André ROBERT

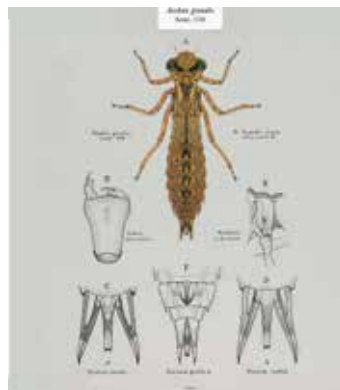
Paul-André Robert (1901-1977) was een Zwitserse kunstenaar en natuurkenner. In Europa is Robert vooral bekend door zijn boek *Les Libellules* ('Libellen'), dat verscheen in 1958. Minder bekend is het feit dat Robert op zestienjarige leeftijd aan een monumentale monografie over Europese libellarven begon te werken. Het maken van het manuscript, dat zowel teksten als illustraties bevat, nam het grootste deel van zijn leven in beslag en was ten tijde van zijn overlijden net voltooid.

Tot nu toe bleef dit prachtige werk ongepubliceerd. Maar dit boek presenteert uiteindelijk Roberts 107 aquarelillustraties van libellarven, allemaal in hun oorspronkelijke grootte, van ongeëvenaarde schoonheid en wetenschappelijke precisie. Daarnaast bevat het boek talrijke lijntekeningen en potloodschetsen met morfologische details, beschrijvingen en de oorspronkelijke determinatiesleutel.

Dit boek, dat tweetalig is (Frans en Duits), is een unieke combinatie van kunst en wetenschap. Het is een onschatbare bron

voor entomologieprofessionals en een belangrijk verzamelobject voor bewonderaars van hoogwaardige entomologische boeken. Het is ook een prachtig kunstwerk dat iedereen met een interesse in natuurhistorie, realistische kunst en illustraties zal bekoren.

Als eerbetoon aan Robert is door een internationaal team van libellenexperts een uitgebreide inleiding voor het boek opgesteld.

Les larves de libellules de | Die Libellenlarven von Paul-André ROBERT. L'Oeuvre d'une vie | sein Lebenswerk

Auteur: Christophe Brochard | Paul-André Robert. Prijs: € 74,95
Formaat 22 x 28 cm | ca. 336 blz | full colour | hardback | ISBN 978 90 501 1683 1

Reserveer dit boek nu voor € 74,95* i.p.v. € 89,95 (* exclusief verzendkosten – verzending gratis binnen Nederland) en profiteer van € 15,- korting. Stuur een e-mail naar info@knnvuitgeverij.nl o.v.v. 'Robert-boek'. Vermeld daarin uw naam en het aantal exemplaren dat u wilt bestellen. Zodra het boek is verschenen, stuurt KNNV Uitgeverij een e-mail zodat u zelf direct online kunt bestellen voor de voorintekensprijs. Deze actie is geldig t/m 30 november 2018.

Nieuws

Voorleesboek

De vrolijke rups voelt dat ze het IN zich heeft; dat ze net als het vogeltje ook kan vliegen. Volgens het vogeltje is dat grote onzin. Rupsen

kunnen niet vliegen. Hij vindt de rups bovendien een raar beest met veel te veel poten. Maar wanneer de rups in een vlinder is veranderd en kan vliegen, wordt het vogeltje jaloers. Alexander Jansen (1936) schreef *De vrolijke rups* voor zijn kleinkinderen. Hij maakte er ook tekeningetjes bij. Het verhaal en de illustraties zijn nu uitgegeven als boek. Een boek om heel vaak voor te lezen.

De vrolijke rups is voor € 12,50 te koop via www.devrolijkerrups.nl. Met uw aankoop steunt u De Vlinderstichting.

Korting op tentoonstelling Marjolein Bastin

Marjolein Bastin is al sinds jaar en dag lid van het Comité van Aanbeveling van De Vlinderstichting en zij steunt onze stichting dan ook van harte. Ter gelegenheid van haar jubileumjaar (1943) organiseert het Noord-Veluws Museum een grote tentoonstelling van haar originele aquarellen.

Marjolein Bastin wordt haar hele leven al gegrepen door de schoonheid van de natuur. Zij brengt met haar schitterende tekeningen al meer dan veertig jaar de natuur dicht bij de mensen, onder andere via haar

vaste rubriek in het weekblad *Libelle*.

Hoewel Bastins werk internationaal bekend is geworden, zijn de originele aquarellen zelden te zien. Het Noord-Veluws Museum biedt dit najaar de unieke gelegenheid om ruim 120 originele werken van dichtbij te bewonderen. In de tentoonstelling is veel nieuw werk van haar hand te zien. Behalve tekeningen zijn ook authentieke spulletjes van de kunstenares te zien, zoals een vogelnestje met eitjes, haar tekenmaterialen en oude (natuur)boekjes van Jac. P. Thijsse.

ALS DONATEUR VAN DE VLINDERSTICHTING BETAALT U GEEN € 9,-, MAAR € 6,50 ENTREE TEGEN INLEVERING VAN DE BON OP WWW.VLINDERSTICHTING.NL/MARJOLEIN-BASTIN.

De tentoonstelling is t/m 17 maart 2019 in het Noord-Veluws Museum (www.noord-veluws-museum.nl), Winckelweg 17a 8071 DN Nunspeet. Het museum is geopend van dinsdag tot en met zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur en op zondag van 13.00 tot 17.00 uur.

(Web)winkel

Nieuw in onze webwinkel

In samenwerking met onze partner Vivara bieden wij u veel nieuwe producten aan op onze webwinkel. Een deel van de opbrengst is voor De Vlinderstichting! U kunt ze bestellen op www.vlinderstichting.nl/vlinderwinkel.

Vlinderparaplu

Voor elke vlinderliefhebber is deze paraplu een aanwinst. Hij is voorzien van mooie afbeeldingen van acht verschillende vlinders: citroenvlinder, dagpauwoog, boomblauwtje, atalanta, groot koolwitje, koninginnenpage, oranjetipje en kleine vos.

Prijs: € 9,99

Vlindertas

Deze 100% katoenen tas is voorzien van schouderbanden en bedrukt met tekeningen van vele populaire vlinders. De tas is makkelijk opvouwbaar en dus ideaal om mee te nemen.

Afmeting 38 x 38 x 9 cm.

Prijs: € 19,90

Leuke
cadeaus voor
de feestdagen!

Jaarkalender 2019

Met elke maand een prachtige vlinderfoto. De kalender start in september 2018 en heeft foto's en notitieruimte van januari 2019 t/m december 2019.

Prijs: € 9,95

Donateursprijs: € 7,95

TOT EIND 2018 GRATIS VOOR NIEUWE DONATEURS!

Handboek voor bijenfans

De bij is een absolute kampioen! Niets of niemand brengt zo veel leven, kleur en smaak in de wereld als deze kleine krachtpatser. En dan hebben we het echt niet alleen over die pot met heerlijke honing. Door zijn bijzondere samenwerking met de bloemen vormt de bij een onmisbare schakel in al wat leeft. Dit boek neemt je mee in de fascinerende wereld van de bij. Lees het en word ook bijenfan!

Prijs: € 24,95

Verrekijkers

Pentax Papilio II

Bij het kijken naar vlinders en libellen is het reuzehandig om een verrekijkertje bij de hand te hebben. Deze kijkers kunt u scherpstellen tot 50 cm.

6,5 x 21

Prijs: € 179,-

Donateursprijs: € 159,-

8,5 x 21

Prijs: € 199,-;

Donateursprijs: € 179,-

Biologische bloembollen

Wanneer u in het voorjaar meer vlinders en bijen in uw tuin wilt, kunnen deze bio-bloembollen u daar ontzettend goed bij helpen. Deze insecten worden enorm aangetrokken door de mooie kleuren en heerlijke geuren van deze vrolijke bloemen. De nectar vormt een heerlijke en gezonde maaltijd voor bijen en vlinders. Plant ze dit najaar en geniet komend voorjaar van het gezoem en gefladder.

Prijs: € 7,99

Opmerkelijk

Tekst: Albert Vliegthart De Vlinderstichting

Eitjes, rupsen en vlinders werden dit jaar gezien in Zeeland.

Albert Vliegthart

Albert Vliegthart

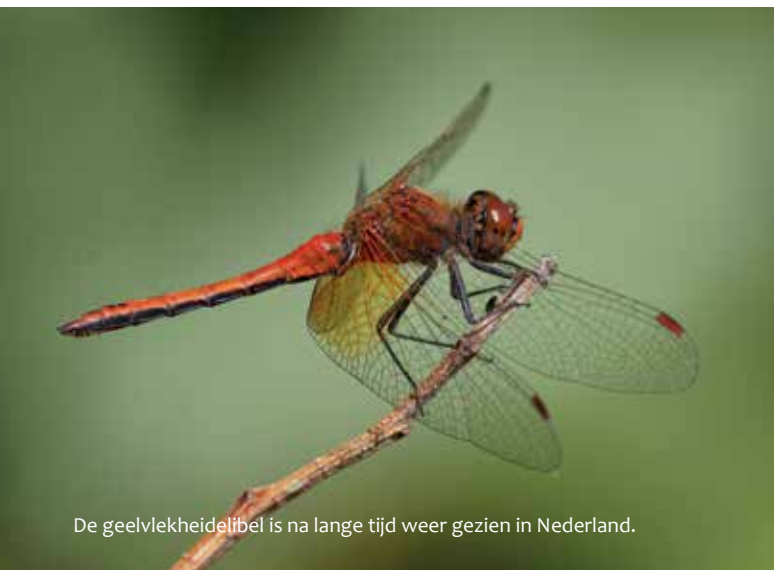
De grote vos lijkt bezig aan een comeback.

Kaasjeskruidkopje ook buiten Limburg

Dit jaar 'erkend' als nieuwe dagvlinder van Nederland: het kaasjeskruidkopje. En het breidt zich voor het eerst uit buiten Limburg. Bij het Zeeuwse Philippine en nabij het Verdrongen Land van Saeftinghe werden deze zomer eitjes, rupsen en vlinders gevonden. Ook in Noord-Brabant bij Boxtel vloog eind september een mannetje. Goed opletten op plekken met kaasjeskruid, hij kan er zomaar tussen zitten.

Comeback voor de grote vos

De grote vos wordt zelden in de zomer gezien omdat de vlinders van de tweede generatie al meteen in winterrust gaan. Dit jaar werd in augustus en september toch een klein aantal waarnemingen gemeld. Gezien het aantal waarnemingen in het voorjaar en voorgaande jaren lijkt ook de grote vos aan een comeback bezig.

De geelplekheidlibel is na lange tijd weer gezien in Nederland.

Thijs Knol

Antoine van der Heijden

De akelei-uil is na jaren weer waargenomen in De Wieden.

Geelplekheidlibel weer gezien

In het vorige nummer stond een artikel over de teloorgang van de geelplekheidlibel. Deze zomer werden gelukkig weer enkele exemplaren gezien in Overijssel en in de Ooijpolder. Binnen Europa is deze heidelibel ook steeds zeldzamer aan het worden, maar in Scandinavië was dit jaar een invasie. Voor veel mensen was dit de kans om de geelplekheidlibel toe te voegen aan hun lijstje.

Akelei-uil in De Wieden

De akelei-uil is een soort van De Biesbosch. Hier leeft de soort vooral op poelruit. Deze plant komt in veel meer gebieden voor in Nederland, maar de akelei-uil ontbreekt daar. Tot 1 juli: toen werd deze soort tijdens een nachtvlinderavond na jaren weer een keer gemeld in De Wieden.